

DEVLETİN ETKİN KONTROLÜNÜN BULUNMADIĞI SİBER ALANDA İNSAN HAKLARI YÜKÜMLÜLÜKLERİ NELERDİR?

What are Human Rights Obligations in Cyberspace Where the State Lacks Effective Control?

Berkant AKKUŞ*

Öz

Bu makalede ülkesel Devletin siber alandaki, özellikle de etkin kontrolü dışındaki alanlardaki insan hakları yükümlülükleri açıklanacaktır. Bu makalede, ülkesel Devletin siber alandaki insan hakları yükümlülüklerini ortaya koymak için incelenen beş önemli konu bulunmaktadır. Birincisi, temel haklara saygı: Devlet, siber alanda bulunan veya siber alandaki eylemlerinden etkilenen bireyler için mahremiyet hakkı, ifade özgürlüğü ve ayrımcılığa uğramama gibi temel insan haklarını korumalıdır. İkincisi, gerekli özeni gösterme: Devletin, belirli alanlar üzerinde doğrudan kontrolü olmasa bile, siber alandaki insan hakları ihlallerini önleme ve azaltma konusunda gerekli özeni gösterme görevi bulunmaktadır. Devlet, bireyleri zarardan korumak için makul adımlar atmalıdır. Üçüncüsü, ülke dışı yükümlülükler: Devlet, eylemlerinin kendi kontrolü dışındaki alanlardaki bireylerin hakları üzerinde önemli bir etkiye sahip olması halinde, siber alanda

* Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Uluslararası Hukuk Anabilim Dalı, berkantakkus91@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6652-2512

Makale Gönderim Tarihi/Received: 15.01.2024.

Makale Kabul Tarihi/Accepted: 24.05.2024.

Atıf/Citation: Akkuş, Berkant. "Devletin Etkin Kontrolünün Bulunmadığı Siber Alanda İnsan Hakları Yükümlülükleri Nelerdir?." *ASBÜ Hukuk Fakültesi Dergisi* 6, no. 1 (2024): 159-214.

"Bu eser, Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License ile lisanslanmıştır. / This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License."

insan haklarını sınırlarının ötesinde korumak için ülke dışı yükümlülüklerle sahip olabilir. Dördüncü olarak, uluslararası iş birliği: Sınır ötesi siber tehditleri ele almak ve insan haklarını evrensel olarak korumak için diğer Devletler ve uluslararası örgütlerle iş birliği çok önemlidir. Beşincisi, şeffaflık ve hesap verebilirlik: Devlet siber alanla ilgili politikalarında ve eylemlerinde şeffaf olmalıdır. Ayrıca, herhangi bir ihlal için hesap verebilirlik mekanizmalarının mevcut olmasını sağlamalıdır. Bu makale güvenlik ve hakların dengelenmesinin önemli olduğu sonucuna varmaktadır. Siber alanda güvenliğin sağlanması esas olmakla birlikte, Devlet güvenlik tedbirleri ile insan haklarına saygı arasında bir denge kurmalı ve orantısız kısıtlamalardan kaçınmalıdır. Devlet, etkin kontrolü dışındaki alanlarda, ilgili paydaşlarla iş birliği içinde, siber alan yönetişiminin karmaşıklığını kabul ederken, insan hakları üzerindeki olumsuz etkileri en aza indirmek için çaba göstermelidir. Siber alanda insan haklarının korunması sadece ülkesel Devleti değil, aynı zamanda uluslararası toplumu da kapsayan ortak bir sorumluluktur.

Anahtar Kelimeler: Etkin Kontrol, Siber Alan, Uluslararası İnsan Hakları Hukuku, Özen Yükümlülüğü, Devletin Negatif ve Pozitif Yükümlülükleri

Abstract

The human rights obligations of a territorial state in cyberspace, especially in areas outside its effective control, will be explained in this article. There are five crucial topics that are examined in this article in order to reveal the human rights obligations of territorial state in cyberspace. First, respect for fundamental rights: The state should uphold fundamental human rights, such as the right to privacy, freedom of expression, and freedom from discrimination, for individuals residing in or affected by its actions in cyberspace. Second, due diligence: The state has a duty to exercise due diligence in preventing and mitigating human rights abuses in cyberspace, even if it lacks direct control over certain areas. It should take reasonable steps to protect individuals from harm. Third, extraterritorial obligations: The state may have extraterritorial obligations to protect human rights in cyberspace beyond its borders if its actions have a significant impact on the rights of individuals in areas outside its control. Fourth, international cooperation: Cooperation with other states and international organizations is crucial to address

cross-border cyber threats and uphold human rights universally. Fifth, transparency and accountability: The state should be transparent in its cyber-related policies and actions. Additionally, it should ensure accountability mechanisms are in place for any violations. This article concludes that balancing security and rights are crucial. While ensuring security in cyberspace is essential, the state should strike a balance between security measures and respecting human rights, avoiding disproportionate restrictions. In areas outside its effective control, the state should make efforts, in cooperation with relevant stakeholders, to minimize negative impacts on human rights while recognizing the complexities of cyberspace governance. Consequently, upholding human rights in cyberspace is a shared responsibility involving not only the territorial state but also the international community.

Keywords: Effective Control, Cyberspace, International Human Rights Law, Due Diligence, Positive and Negative Obligations of the State

GİRİŞ

Transdinyester, Dağlık Karabağ, Güney Osetya, Abhazya, Kırım, Doğu Ukrayna'daki ayrılıkçı bölgeler ya da Orta Doğu'da Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) gibi aşırılıkçı terörist gruplar tarafından kontrol edilen geniş topraklar, çeşitli çağdaş bölgesel çatışmaların örneklerini teşkil etmektedirler. Bu bölgesel çatışmalar neticesinde egemen Devletin etkin kontrolü dışında kalan alanlar ortaya çıkmıştır. Devletin kendi topraklarının bir kısmı üzerinde etkin kontrolünün olmaması, geleneksel olarak egemen toprakları üzerinde münhasır kontrole sahip olduğu varsayılan Devletin görevlerine dayanan uluslararası hukuk açısından birçok zorluğu beraberinde getirmektedir.¹

Ülkesel Devlet, silahlı çatışma veya ülkesinin başka bir uluslararası hukuk öznesi tarafından yönetilmesine rıza göstermesi gibi çeşitli nedenlerle ülkesinin

---

¹ Gerard Kreijen, *State Failure Sovereignty and Effectiveness: Legal Lessons from the Decolonization of Sub-Saharan Africa* (Lahey: Martinus Nijhoff, 2004), 204.

bir kısmı üzerindeki etkin kontrolünü kaybettiğinde,² ülkesel Devleti bağlayan çeşitli uluslararası hukuk normlarının uygulanmasında sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu bölgesel durumların her biri uluslararası silahlı çatışma hukuku, uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma hukuku, toprak kiralama anlaşması gibi farklı hukuki rejimlere yol açsa da, ortak bir unsur, bölgeyi kontrol eden uluslararası hukuk öznesinin geleneksel insan hakları yükümlülüklerinde belirgin bir hukuki boşluk oluşmasıdır. Devletin etkin kontrolünün olmadığı bölgeyi kontrol eden aktörler başka Devletler olabileceği gibi, uluslararası hukukun muhatabı olmayan silahlı muhalif gruplar, *de facto* fiili rejimler, uluslararası örgütler gibi Devlet dışı aktörler de olabilirler. Literatürde yaygın olarak kullanılan yönetilmeyen alanlar kavramı yerine,³ genellikle ülkesel Devlet dışındaki Devletler ve devlet dışı aktörler olmak üzere çeşitli aktörlerin toprak üzerinde etkin kontrol uyguladığını kabul etmek daha doğrudur.

Çoğu zaman bu durum birden fazla Devletin, örneğin çok uluslu bir operasyon aracılığıyla aynı bölgeyi kontrol ettiği veya Devlet dışı bir aktörün bölgeyi doğrudan kontrol etme davranışının dışarıdaki bir devlete atfedildiği anlamına gelmektedir. Bu nedenle, yukarıda bahsedilen hukuki boşluk, bölgede aktif olan öznelere uygulanan yeni veya yeni yorumlanmış kurallarla doldurulabilir. Önerilen çözümler arasında fiili kontrol teorisi,⁴ kazanılmış insan

---

² Uluslararası bölgesel yönetimlerin kendi kontrolleri altındaki bir bölgede tüm Devlet işlevlerini yerine getirdiği örneklerden ilki, 1999-2002 yılları arasında Doğu Timor'daki Birleşmiş Milletler Geçici Yönetimi tarafından yönetilen Doğu Timor'dur. İkinci örnek ise 2008'den itibaren Kosova'daki Birleşmiş Milletler Geçici Yönetim Misyonu adlı sivil misyon tarafından yönetilmiş olan Kosova'dır. Ancak Kosova makamlarının bağımsızlık ilanının ardından, sivil misyonun etkinliği önemli ölçüde azaltılmıştır. Kiralanan topraklar için çağdaş bir emsal, Küba egemenliği altında olan ancak ABD kontrolü altındaki Guantanamo Körfezi'dir. Matthew Saul, "Internationally Administered Territories," iç. *The Practice of Shared Responsibility in International Law*, ed. André Nollkaemper, Ilias Plakokefalos (Cambridge: Cambridge University Press, 2017), 15.

³ Nicholas Tsagourias, "Non-State Actors, Ungoverned Spaces and International Responsibility for Cyber Acts," *Journal of Conflict and Security Law* 21, no. 3 (2016): 455.

⁴ Daragh Murray, *Human Rights Obligations of Non-State Armed Groups* (Oxford: Hart, 2016), 126.

hakları doktrini⁵ ve söz konusu bölgede yetki kullanan Devletler, Devlet dışı aktörler gibi çeşitli aktörlerin eş zamanlı yükümlülükleri kapsamında bölgeyi kontrol eden öznenin insan hakları yükümlülükleri yer almaktadır.⁶ Ayrıca, bu makalenin de vurgulayacağı gibi, ülkesel devletin bile uluslararası insan hakları hukuku kapsamında artık yükümlülükleri vardır.

Devletin etkin kontrolünün olmadığı bölgeler, kitlesel ya da tekrar eden insan hakları ihlalleri ile ifade edilmektedir.⁷ Aslında Devletin etkin kontrolünün olmadığı bölgelerde insan haklarının korunması, Devletin kontrolündeki bölgelerde olduğundan çok daha karmaşık bir konudur. Hukuk sistemindeki belirgin netlik eksikliğinin nedenleri çeşitlidir. Birincisi, insan hakları anlaşmaları sadece Devletlere yükümlülükler getirmektedir.⁸ İkincisi, Devletin topraklarının bir kısmı üzerinde etkin kontrolünün olmadığı tespit edilmesi oldukça zordur. Üçüncüsü, insan hakları yükümlülüklerinin fiilen toprakları kontrol eden diğer öznelerle karşı uygulanabilirliği kolay değildir.

Devletin etkin kontrolünün bulunmadığı alanlar sadece fiziksel alanda değil, siber alanda da önemli insan hakları ihlalleri ile karakterize edilmektedirler.⁹ Özellikle ifade özgürlüğü, mahremiyet hakkı, fikir özgürlüğü, adil yargılanma

---

⁵ Bu teoriye göre, alan üzerinde etkin kontrol sağlayan herhangi bir özne, bölgesel egemenin uluslararası insan hakları yükümlülükleriyle bağlıdır. Anthony Cullen ve Steven Wheatley, "The Human Rights of Individuals in De Facto Regimes under the European Convention on Human Rights," *Human Rights Law Review* 13, no. 4 (2013): 717.

⁶ Jean-Marie Henckaerts, Cornelius Wiesener, "Human Rights Obligations of Non-State Armed Groups: An Assessment Based on Recent Practice," iç. *International Humanitarian Law and Non-State Actors Debates, Law and Practice*, ed. Ezequiel Heffes, Marcos Kotlik, Manuel Ventura (Berlin: Springer, 2020), 226.

⁷ Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Uygulanamadığı Alanlar* (Strazburg: Hukuk İşleri ve İnsan Hakları Komitesi, 2003), 6.

⁸ Bu durumun istisnası, uluslararası örgütlerin imzacı olarak yer alması olasılığıdır. Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (yürürlüğe girme 1 Ağustos 2014) CETS 210, madde 75(1); Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (yürürlüğe girme 3 Mayıs 2008) 2515 UNTS 3, madde 42.

⁹ BM Güvenlik Konseyi, *Suriye Arap Cumhuriyeti Bağımsız Uluslararası Soruşturma Komisyonu Raporu* (New York: UN, 2015), 259; BM Genel Kurulu İnsan Hakları Konseyi, *Geçici Olarak İşgal Edilen Kırım Özerk Cumhuriyeti ve Sivastopol Şehrinde İnsan Hakları Durumu Ukrayna* (New York: UN, 2017), 154; BM İnsan Hakları Komitesi, *Sonuç Gözlemleri: Rusya Federasyonu* (Cenevre: UN, 2017), 23.

hakkı ve insan onuru, Devletin etkin kontrolünün bulunmadığı bölgeyi kontrol eden aktörler tarafından çevrimiçi ortamda kısıtlanmaktadır. Bu aktörler, sansür, çevrimiçi medyanın tehdit ile manipülasyonu, belirli internet sitelerine veyahut da bir bütün olarak internete erişimin usulsüz engellenmesi ya da ırkçı nefret ve terör propagandasının yayılması yoluyla insan haklarını çevrimiçi ortamda kısıtlayan uygulamalara başvurmaktadırlar.

Ülkesel Devletler bu haksız eylemleri önleme, bastırma ve telafi etme konusunda zorluklar yaşamaktadırlar. Bu eksikliklere rağmen, uluslararası insan hakları hukuku ülkesel Devleti, etkin kontrolü dışındaki alanda insan haklarını korumak için gücü dahilindeki tüm tedbirleri almakla yükümlü kılmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), andlaşma izleme organları ve BM Şartı'na¹⁰ dayanan örgütler, ülkesel Devletlerin etkin kontrolünün bulunmadığı bölgelerde bulunan kişilere karşı yerine getirmesi gereken bazı pozitif yükümlülükler belirlemiştir. Özellikle çevrimiçi bağlamda bu pozitif yükümlülükler, herhangi bir ülkesel Devletin etkin kontrolü dışındaki alanda yani siber alan üzerinde kontrolü olarak ifade edilebilen internet egemenliğini¹¹ yeniden tesis etmek amacıyla çaba göstermesi gereken çeşitli tedbirleri tanımlamak için temel oluşturmaktadırlar. Bu makale, ülkesel Devletin uluslararası insan hakları hukuku kapsamında siber alan bağlamındaki yükümlülüklerine odaklanmaktadır. Devlet dışı silahlı grupların¹² ve işgalci Devletlerin insan hakları yükümlülükleri,¹³ Devletlerin siber alandaki görevleri¹⁴ ve Devlet dışı aktörlerin siber davranışlarına karşı sorumlulukları¹⁵ gibi diğer ilgili

---

¹⁰ Birleşmiş Milletler Şartı (yürürlüğe girme 24 Ekim 1945) 1 UNTS XVI.

¹¹ Timothy Wu, "Cyberspace Sovereignty: The Internet and the International System Notes," *Harvard Journal of Law and Technology* 10, no. 3 (1996): 647.

¹² Katharine Fortin, *The Accountability of Armed Groups under Human Rights Law* (Oxford: Oxford University Press, 2017), 240.

¹³ John Cerone, "Human Dignity in the Line of Fire: The Application of International Human Rights Law during Armed Conflict, Occupation, and Peace Operations," *Vanderbilt Journal of Transnational Law* 39, no. 5 (2006): 1447.

¹⁴ Russell Buchan, "Cyberspace, Non-State Actors and the Obligation to Prevent Transboundary Harm," *Journal of Conflict and Security Law* 21, no. 3 (2016): 429.

¹⁵ Andrew Clapham, *Human Rights Obligations of Non-State Actors* (Oxford: Oxford University Press, 2006), 271–316.

konular son yıllarda kapsamlı bir şekilde araştırılmış olsa da, ülkesel Devletin hükümet kontrolü dışındaki bir alanın yani Devletin siber alandaki maddi yükümlülükleri üzerine literatürde az odaklanılmıştır. Makale, ülkesel Devletin yükümlülükleri örneği üzerinden, egemenliğin siber alana uygulanabilirliği, uluslararası insan hakları hukukunun uygulanma kapsamı¹⁶ ve siber alanda durum tespiti standardı gibi çok tartışılan sorulara da değinmektedir.

Makale, ülkesel Devletin hükümet kontrolündeki alanlarda olduğu gibi, siber alanı tam olarak kontrol etmek için etkili araçlardan yoksun olsa da, ülkesinin etkili kontrolü dışındaki kısmında ortaya çıkan, meydana gelen veya etkisi olan hukuka aykırı fiillere karşı siber uzayda insan haklarını korumak için sürekli yargı yetkisine ve pozitif yükümlülüklerle sahip olduğunu iddia etmektedir. Makalenin yapısı şu şekilde ilerlemektedir. Bir sonraki bölüm, Devletin ülkesel kontrolünü kaybetmesinin siber alanda insan hakları açısından yarattığı zorlukları ortaya koymaktadır. Bir yandan fiziksel alan üzerindeki kontrolün yokluğunun çevrimiçi insan hakları ihlalleriyle, diğer yandan da devletin siber alan üzerindeki kısıtlı ancak mutlaka var olmayan kontrolüyle yakından ilişkili olduğu gösterilecektir. İkinci bölüm, etkin ülkesel kontrolünün olmamasına rağmen, ülkesel Devletin hem ülke hem de siber alan üzerinde egemenliğini kullanma hakkına sahip olmaya devam ettiğini teyit etmektedir. Üçüncü bölüm, uluslararası insan hakları hukukunda egemenliğin mantıksal sonucuna odaklanarak, egemenlikten doğan hakların tamamlayıcı bir görevi olarak kabul edilen, ülkesel Devletin gerekli özeni göstermeye dayalı yargı yetkisini tartışmaktadır. Dördüncü bölüm, uluslararası insan hakları hukuku kurallarını, ülkesel Devletin etkin kontrolü dışındaki alanlardan olan siber alan bağlamındaki yükümlülüklerine uygulamaktadır. Sonuç bölümünde ise uluslararası insan hakları hukukunun pozitif hukuk sistemi dahilinde ilgili ülkesel Devletlerin insan haklarına uyumunun artırılması için bazı önerilerde bulunmaktadır.

---

¹⁶ Gabor Rona ve Lauren Aarons, "State Responsibility to Respect, Protect and Fulfill Human Rights Obligations in Cyberspace," *Journal of National Security Law and Policy* 8, no. 3 (2016): 509.

I. ÜLKESEL DEVLETİN ETKİN KONTROLÜ DIŞINDAKİ ALANLAR-SİBER ALAN

Siber alan hem her yerde hem de hiçbir yerde olan bir dünyadır ancak insan topluluklarının yaşadığı yer değildir.¹⁷ Siber alan bilgisayar tabanlı iletişimin bölgesel sınırları aşarak yeni bir insan faaliyeti alanı yarattığı sınırsız bir dünyadır. Siber alanın yenilikçi doğası hukukta, özellikle de uluslararası hukukta yeni sorunlara yol açacak gibi görünmektedir.

Siber alan terimi, vatandaşların ve kuruluşların sosyal ve ticari etkileşimleri için bilgi ve iletişim teknolojilerini kullandıkları, başta internet olmak üzere teknik bir ortamı kullanan, eşit olmayan bir şekilde dağılmış birçok alt topluluğun bulunduğu, gerçek uzaydan farklı, dünya çapında sanal bir alan olarak tanımlanabilir.¹⁸

Başka bir deyişle siber alan, bilgi ve iletişim teknolojisi altyapısı üzerinden geçen elektronik sinyaller olgusunu tanımlamak için kullanılan somut bir doğaya sahip olmaktan ziyade kurgusal bir alandır. Tanımlar doğrultusunda siber alanın üç katmanı olduğu sonucu çıkmaktadır. Bu katmanlar; anahtarlar, yönlendiriciler, sunucular, kablolardan oluşan fiziksel katman, mantıksal ağı temsil eden yazılım katmanı ve veri paketleri ile elektronikten oluşan üçüncü bir katman olan aslında ağdaki insanları vurgulayan siber kişilik katmanıdır.¹⁹ Sanal doğasına rağmen, siber alan mutlaka fiziksel bir mimari gerektirir.²⁰

Siber faaliyet, diğerlerinin yanı sıra telekomünikasyon ve bilgisayar sistemleri de dahil olmak üzere bilgi teknolojisi sistemlerinin faaliyet aracı olduğu

---

¹⁷ Andrea Slane, "Tales, Techs, and Territories: Private International Law, Globalization, and the Legal Construction of Borderlessness on the Internet," *Law and Contemporary Problems* 71, no. 3 (2008): 137.

¹⁸ Lance Strate, "The Varieties of Cyberspace: Problems in Definition and Delimitation," *Western Journal of Communication* 63, no. 3 (1999): 383.

¹⁹ Nicholas Tsagourias, "The Legal Status of Cyberspace," iç. *Research Handbook on International Law and Cyberspace*, ed. Nicholas Tsagourias ve Russell Buchan (Cheltenham: Edward Elgar, 2015), 15.

²⁰ Patrick Franzese, "Sovereignty in Cyberspace: Can It Exist?," *Air Force Law Review* 64, no. 1 (2009): 33.

bir süreçtir.²¹ Bu makale, insan haklarını kısıtlama riski taşıyan siber faaliyetlere odaklanmaktadır. Siber alanda etkilenebilecek insan haklarının uluslararası kabul görmüş bir listesi bulunmamakla birlikte, bazı haklar siber bağlamda diğerlerinden daha önemlidir. Bu bağlamda, siber operasyonlara uygulanabilir uluslararası hukuk hakkında bağlayıcı olmayan bir uzman yorumu olan Tallinn Kılavuzu, bir grup uzman tarafından *lex lata*'nın objektif bir şekilde yeniden ifade edilmesini yansıttığı için yol göstericidir.²² Tallinn Kılavuzu, siber alanda özellikle önemli olan insan haklarının kapsamlı olmayan bir listesini sunmaktadır ve ifade özgürlüğü, mahremiyet hakkı, fikir özgürlüğü ve adil yargılanma hakkını vurgulamaktadır.²³ İfade özgürlüğü²⁴ ve insan onurunun bir parçası olarak bilgiye erişim hakkı da bu haklara eklenebilir. Bu sayılan haklar ırk ayrımcılığı,²⁵ terörizme teşvik²⁶ gibi çeşitli biçimlerde ihlal edilebilirler.²⁷ Siber alanda en çok etkilenen insan haklarının bu kapsamlı olmayan listesi makalenin odak noktasını oluşturmaktadır.

Siber alanın her yerde bulunan ve yaygın olarak erişilebilir karakteri, herhangi bir fiziksel konumdan zararlı siber faaliyetlerin gerçekleştirilmesine olanak tanıdığından, ilk bakışta Devletin etkin kontrolü dışındaki bir alan ile çevrimiçi insan hakları ihlalleri arasında bir ilişki yoktur. Ancak bu bölümde gösterileceği üzere, bir yandan ülkesel Devletin fiziksel alan üzerindeki kontrol eksikliği, diğer yandan da Devletin siber alan üzerindeki kısıtlı kontrolü çevrimiçi insan hakları ihlalleriyle yakından ilişkilidirler.

---

21 Alisdair Gillespie, *Cybercrime Key Issues and Debates* (Londra: Routledge, 2019), 23.

22 Michael Schmitt, *Siber Saldırlara Uygulanabilir Uluslararası Hukuk Üzerine Tallinn Kılavuzu 2.0* (Cambridge: Cambridge University Press, 2017), 3.

23 Schmitt, *Siber Saldırlara Uygulanabilir Uluslararası Hukuk Üzerine Tallinn Kılavuzu 2.0*, 2.

24 Siyasi ve Medeni Haklar Uluslararası Sözleşmesi (yürürlüğe girme 23 Mart 1976) 999 UNTS 171, madde 19(2).

25 Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (yürürlüğe girme 4 Ocak 1969) 660 UNTS 195, madde 5(d)(viii).

26 Avrupa Konseyi, *Terörizmin Önlenmesine Dair Sözleşme* (yürürlüğe girme 1 Haziran 2007) CETS 196, madde 5.

27 Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fuhuşu ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol (yürürlüğe girme 18 Ocak 2002) 2171 UNTS 227, madde 1-2(c).

Yakın zamanda yaşanan bölgesel çatışmalar, bazı bölgelerin ülkesel Devletin etkin kontrolü dışında kalmasına neden olmuştur. Transdinyester, Dağlık Karabağ, Güney Osetya, Abhazya, Kırım ve Doğu Ukrayna'daki ayrılıkçı bölgelerin yanı sıra Orta Doğu'da Irak Şam İslam Devleti gibi aşırılık yanlısı terörist gruplar tarafından kontrol edilen geniş topraklar buna örnek olarak gösterilebilirler. Bu bölgeler sadece fiziksel topraklarda değil, aynı zamanda çevrimiçi olarak işlenen insan hakları ihlalleri ile de karakterize edilmektedirler. Siber alandaki ihlaller, başta Devlet dışı fiili otoriteler, bölgeyi kontrol eden bir dış Devlet ve/veya ülkesel Devlet olmak üzere çeşitli aktörler tarafından gerçekleştirilmiştir.

İlk olarak, fiili otoriteler genellikle tehdit ve manipülasyon yöntemlerini kullanarak çevrimiçi medyayı faaliyetlerini sonlandırmaya veya otosansüre zorlamaktadırlar.²⁸ Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) tarafından kontrol edilen bölgelerde, örgüt militanları dijital aktivistleri ve blog yazarlarını öldürmüşlerdir.²⁹ İŞİD tarafından internet erişimi kısıtlayıcı düzenlemelere tabi tutulmuştur ve internet kullanıcıları, militanları veya genel olarak İslam inancını eleştirmekten kaçınmak için otosansürlerini artırmak zorunda kalmışlardır.³⁰ Bölgede faaliyet gösteren çevrimiçi medyanın kısıtlanmasının ötesinde, fiili yetkililer bölge dışından yayılan belirli internet sitelerini veya medya kanallarını engelleyebilmektedirler. Bu önlem genel olarak bilgi ablukası olarak adlandırılmaktadır.³¹ Örneğin Transdinyester'deki fiili yetkililer Moldova kanallarını ve hükümet karşıtı içeriğe sahip bir düzine haber portalı ile internet

---

²⁸ BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, *Ukrayna'da İnsan Hakları Durumuna İlişkin Rapor* (New York: UN, 2014), 232.

²⁹ Freedom House, *Freedom on the Net 2016: Syria* (Vaşington: Rowman & Littlefield, 2016).

³⁰ BM Genel Kurulu İnsan Hakları Konseyi, *Suriye Arap Cumhuriyeti Bağımsız Uluslararası Soruşturma Komisyonu Raporu* (New York: UN, 2018), 66.

³¹ Jason Barkham, "Information Warfare and International Law on the Use of Force," *New York University Journal of International Law and Politics* 57, no. 1 (2002): 92.

sitesini engellemişlerdir.³² Donetsk Halk Cumhuriyeti de benzer şekilde birkaç internet tabanlı medya kuruluşunu kapatmıştır.³³

İkinci olarak, bir bölgeyi işgalci güç olarak kontrol eden dış devletlerin de benzer insan hakları ihlallerinde bulunduğu bildirilmektedir. Sansür, internet gazetecilerinin fiziksel tacizi ve bilgi ablukası yakın geçmişteki işgallerin karakteristik özellikleridir.³⁴ Gürcistan ve Rusya, 2008'deki Gürcistan-Rusya savaşı sırasında ve sonrasında Gürcü ve Rus internet sitelerini ve televizyon kanallarını karşılıklı olarak engellemişlerdir.³⁵ Kırım'da Rus yetkililer Ukrayna internet sitelerini engellemektedirler ve yetkililer yerel internet temelli kuruluşları Ukrayna hükümetinin kontrolündeki bölgelere taşınmaya zorlamaktadırlar.³⁶

Üçüncü olarak, bölgesel durumu askeri istihbarat veya idari yollarla ele alırken, ülkesel Devletler bile etkin kontrolleri dışındaki bölgede bulunan kişilerin çevrimiçi insan haklarını kısıtlamışlardır. Ulusal güvenliği veya terörle mücadeleyi gerekçe gösteren çeşitli ülkesel Devletler, uygun bir soruşturma ve mahkeme kararı olmaksızın internet sitelerini engellemektedirler.³⁷ Devletler bazı durumlarda kontrolleri dışındaki bölgede, hatta ülke çapında interneti kapatmak gibi aşırı bilgi ablukası biçimlerine başvurmuşlardır.³⁸ Söz konusu tedbirler belirli

---

³² Freedom House, *Freedom in the World 2021: Transnistria* (Vaşington: Rowman & Littlefield, 2021).

³³ BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, *Ukrayna'da İnsan Hakları Durumuna İlişkin Rapor* (New York: UN, 2015), 70.

³⁴ BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, *Ukrayna'da Geçici Olarak İşgal Edilen Kırım Özerk Cumhuriyeti ve Sivastopol Şehrinde İnsan Haklarının Durumu Hakkında Rapor* (New York: UN, 2018), 47.

³⁵ Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Basın Bülteni, "AGİT Medya Özgürlüğü Temsilcisi Gazetecilerin Gürcistan'ın Güney Osetya ve Abhazya Bölgelerine Özgür ve Güvenli Erişime İhtiyaçları Olduğunu Söyledi" Eylül 22, 2008.

³⁶ BM İnsan Hakları Komitesi, *Sonuç Gözlemleri: Rusya Federasyonu* (Cenevre: UN, 2015), 23.

³⁷ BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, *Ukrayna'da İnsan Hakları Durumuna İlişkin Rapor* (New York: UN, 2014), 209.

³⁸ "Syria Cut off from the Internet," BBC, Erişim Tarihi: Eylül 22, 2023, <https://www.bbc.com/news/technology-20546302>.

bir bölgedeki çevrimiçi iletişimi gereksiz yere kısıtlamaktadır, oysa ifade özgürlüğü sınırlardan bağımsız olarak uygulanmalıdır.³⁹

Normal koşullarda herhangi bir Devletin hükümet kontrolündeki topraklarında çevrimiçi insan hakları ihlalleri işlenebilirken, yukarıda atıfta bulunulan durumların özelliği, ülkesel Devletin bu hukuka aykırı eylemleri önleme, bastırma ve telafi etme kapasitesinin sınırlı olmasıdır. Aslında, ilgili ülkesel Devletler, genel olarak insan hakları andlaşmaları⁴⁰ ve özel olarak siber alanla ilgili yükümlülükler getiren bir andlaşma olan Budapeşte Siber Suçlar Sözleşmesi⁴¹ ile ilgili yükümlülüklerini yerine getirmedeki yetersizliklerini sıklıkla yinelemişlerdir. Devlet, topraklarının bir kısmı üzerindeki etkin kontrolünü kaybettiğinde, hukuku uygulama kapasitesini ve mağdurlar ile çevrimiçi insan hakları ihlallerinin gerçek faillerine fiziksel erişimini de kaybeder.

Siber suçlar ve diğer çevrimiçi insan hakları ihlalleri dünyanın herhangi bir yerinden kaynaklanabilse de, faillerin, ülkesel devletin etkin kontrolü dışında kalan ve Devletin yaptırım gücünü kullanamadığı bölgelerde güvenli bir sığınak bulmaları muhtemeldir.⁴² Örneğin bazı Rusya yanlısı bilgisayar korsanları (hacker), Rusya'dan gelen internet protokolü (IP) adreslerini engelleyen bölgesel filtreleri aşmak için saldırılarını Ukrayna hükümetinin etkin kontrolü dışındaki Doğu Ukrayna bölgelerinden gerçekleştirmektedirler.⁴³ Siber alanla ilgili olarak bölgesel kontrolün kaybedilmesiyle birlikte, ülkesel Devlet o bölgede bulunan internetin fiziksel katmanları üzerindeki kontrolünü zorunlu olarak kaybeder.

---

39 BM Genel Kurulu İnsan Hakları Konseyi, İnternette İnsan Haklarının Geliştirilmesi, Korunması ve Kullanılması (New York: UN, 2012), 1.

40 Antlaşma No 009 (AİHS'ne Ek Protokol) için Çekinceler ve Beyanlar: Azerbaycan (15 Nisan 2002 tarihinde tevdi edilen onay belgesinde yer alan deklarasyon) ve Gürcistan (7 Haziran 2002 tarihinde tevdi edilen onay belgesinde yer alan deklarasyon). Detaylı ülke listesi için ilgili internet sitesi incelenebilir <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list>.

41 Azerbaycan, Moldova Cumhuriyeti ve Ukrayna'nın Budapeşte Sözleşmesi'ne ilişkin Deklarasyonu: Andlaşma No 185 için Çekinceler ve Beyanlar (Siber Suçlar Sözleşmesi), 29 Haziran 2018 itibarıyla durum.

42 Peter Margulies, "Surveillance by Algorithm: The NSA, Computerized Intelligence Collection, and Human Rights," *Florida Law Review* 68, no. 4 (2017): 1088.

43 Marie Baezner, *Cyber and Information Warfare in the Ukrainian Conflict* (Zürich: Center for Security Studies ETH Zürich, 2017), 10.

Ancak Devlet, hükümet kontrolündeki bölgede bulunan ve kendi kontrolü dışındaki alanda bilgi aktarımını etkileyebilecek fiziksel katmanlar üzerindeki kontrolünü korur. Bu nedenle, ülkesel Devlet hükümet tarafından yönetilen alandaki siber faaliyetleri kontrol edebildiği ölçüde, etkin kontrolü dışındaki alanda işlenen çevrimiçi insan hakları ihlalleriyle ilgili olarak sınırlı bir güce sahip olabilir.

Ülkesel Devletin etkin kontrolünden kaçan alanların varlığı sadece kitlesel insan hakları ihlallerini kolaylaştırmakla kalmaz, aynı zamanda uluslararası barış ve güvenlik için de bir tehdit oluşturabilir. IŞİD'in internet ve sosyal medyayı terör amaçlı tanıtım ile eleman kazanma aracı olarak yönetmesi eleştirilmektedir.⁴⁴ Sosyal medya platformları Irak ile Suriye'ye ait tarihi eserleri internet üzerinden satış amacıyla da kullanılmaktadır.⁴⁵

IŞİD tarafından işlenen zulümlerin insanlığa karşı suç ve muhtemelen soykırım anlamına gelebileceği göz önünde bulundurularak, koruma sorumluluğu kavramı vurgulanmaktadır.⁴⁶ Bu doğrultuda, teröristlerin teknolojiyi, iletişimi ve kaynakları terör eylemlerine destek sağlamak amacıyla kullanmalarını önlemek için Devletler iş birliği içinde hareket etmelidirler. Kendi halkını korumanın birincil sorumluluğunun ülkesel Devlete ait olduğu yinelenmelidir. Ülkesel Devletin birincil koruma sorumluluğunun çevrimiçi işlenen zulümler için de aynı şekilde geçerli olduğundan şüphe etmek için hiçbir neden yoktur.⁴⁷

Genel olarak, çoğu Devlet siber saldırılar, siber suçlar ve kendi topraklarındaki siber bağlantılı işletmeler üzerinde egemenlik kurmakta zorlanmaktadır. Bu durum, sadece kendi topraklarındaki çok sayıda çevrimiçi

---

⁴⁴ Lisa Blaker, "The Islamic State's Use of Online Social Media," *Military Cyber Affairs* 1, no. 1 (2016): 3.

⁴⁵ Victoria Maatta, "ISIL as Salesmen? The Roles of Due Diligence and the Good Faith Purchaser in Illicit Artifact Trafficking from the ISIL Insurgency," *Journal of National Security Law & Policy* 13, no. 1 (2017): 181.

⁴⁶ BM Genel Kurulu İnsan Hakları Konseyi, Suriye Arap Cumhuriyeti Araştırma Komisyonu, Yok Etmek İçin Geldiler: IŞİD'in Ezidilere Karşı İşlediği Suçlar (New York: UN, 2018).

⁴⁷ Oren Gross, "Cyber Responsibility to Protect: Legal Obligations of States Directly Affected by Cyber-Incidents," *Cornell International Law Journal* 48, no. 3 (2015): 491.

insan hakları ihlalleriyle değil, aynı zamanda fiziksel alan üzerindeki kontrol eksikliğiyle de yüzleşmek zorunda olan ülkesel Devletler için de geçerlidir. Çevrimiçi ve çevrimdışı alanlar üzerindeki bu çifte kontrol zorluğu, Devletin etkin kontrolü dışındaki bir alan olarak siber alanın, ülkesel Devletin egemenliğine ne kadar tabi olduğu sorusunu gündeme getirmektedir.

II. SİBER ALANDA DEVLETİN EGEMENLİĞİ

Fiziksel olmayan karakteri nedeniyle, siber alan ilk bakışta Birleşmiş Milletler Şartı'nda da yer alan egemenlik veya toprak bütünlüğü gibi geleneksel uluslararası kamu hukuku ilkelerine uymamaktadır.⁴⁸ Özgürlükçü akademisyenlerden oluşan önemli bir grup, siber alanın ülkesizleştirilmiş olduğunu vurgulamaktadır. Siber alan tanımı gereği sınır aşan karakteri nedeniyle düzenlenmemelidir. Ayrıca, siber alanın Devlet egemenliğine tabi olmaması gerektiği savunulmaktadır.⁴⁹ Ancak Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından da belirtildiği üzere, siber alanın düzenlenip düzenlenemeyeceği veya düzenlenmesi gerekip gerekmediği konusundaki tartışmalar esasen azalmıştır. Bu dönüşüm, büyük ölçüde tarihi bir dönüm noktası oluşturmaktadır.⁵⁰ Bugün Devletler ve uluslararası hukuk akademisyenleri⁵¹ tarafından Devlet egemenliğinin siber alan için de geçerli olduğu yaygın olarak kabul edilmektedir. Dahası, siber alanı düzenleyen uluslararası andlaşmaların sayısı artmıştır.⁵²

Ülkesizleştirilmiş telekomünikasyon faaliyetlerinin düzenlenmesi uluslararası hukukun yeni bir alanı değildir. Telsiz telgrafın icadının en başından beri, Devletler kendi topraklarındaki telsiz telgraf iletişimleri üzerinde

---

⁴⁸ Milton Mueller, "Against Sovereignty in Cyberspace," *International Studies Review* 22, no. 4 (2020): 800.

⁴⁹ David Johnson ve David Post, "Law and Borders: The Rise of Law in Cyberspace," *Stanford Law Review* 48, no. 5 (1996): 1367.

⁵⁰ International Law Commission, *Yearbook of the International Law Commission* (New York: UN, 2006), 218.

⁵¹ Wolff Heinegg, "Territorial Sovereignty and Neutrality in Cyberspace," *International Law Studies* 89, no. 1 (2013): 128.

⁵² Bilişim Sistemleri Aracılığı ile İşlenen Irkçı ve Yabancı Düşmanı Eylemlerin Suç Hâline Getirilmesi için Avrupa Siber Suç Sözleşmesine Ek Protokol (yürürlüğe girme 1 Mart 2006) ETS 189.

egemenliklerini kullanmayı taahhüt etmişlerdir.⁵³ İki Dünya savaşı arası dönemdeki yazarlar genellikle telekomünikasyon tekniklerinin uluslararası kullanımını düzenlemek için Devlet kontrolünün gerekli olduğunu vurgulamışlardır. Bir Devletin radyo aracılığıyla başka bir Devlete karşı düşmanca propaganda yaparak, diğer ülkelerin iç işlerine karışma yasağını ihlal etmesinin uluslararası sorumluluk doğurduğu varsayılmıştır.⁵⁴ Siber alan da telekomünikasyonun kablosuz bir biçimi olduğu ölçüde, aynı ilkeler geçerlidir.

Devlet egemenliği ilkesinin siber alanda uygulanmasının temel gerekçesi, Devletin egemenlik ayrıcalıklarının toprakları dışında da kullanabilmesidir. Devlet, toprakları içinde yer alan herhangi bir siber altyapıyı düzenleme konusunda üstün yetkiye sahiptir.⁵⁵ Dolayısıyla siber alanın fiziksel katmanı ülkesel Devletin egemenliğine tabi iken, siber alanın sanal katmanı belirli bir Devletin egemenliğine tabi değildir.

Devlet egemenliği, Devletin yargı yetkisiyle yakından ilişkilidir. Devletin yargı yetkisi kavramı, Devletin yasal hareket etme yetkisini ve dolayısıyla yasama, yürütme veya yargı yoluyla hareket edip etmeyeceğine ve ederse nasıl edeceğine karar verme yetkisini ifade etmektedir.⁵⁶ Başka bir deyişle Devletin yargı yetkisi, bir Devletin uluslararası hukuk tarafından belirlenen sınırlar dahilinde iç hukuku kapsamında kişileri, nesnelere ve davranışları düzenleme yetkisidir. Yargı yetkisi terimi aynı zamanda bir Devletin kural koyma ve uygulama yetkisini kullanma kabiliyetine uluslararası hukuk kapsamında getirilen sınırları, yani Devletin yasal yetkisini kullanma hakkına sahip olduğu

---

⁵³ Uluslararası Telsiz Telgraf Sözleşmesi (Londra, 5 Temmuz 1912), (1913) 10 Antlaşma Serisi 139-217, madde 1.

⁵⁴ Vernon Van Dyke, "The Responsibility of States for International Propaganda," *American Journal of International Law* 34, no. 1 (1940): 59.

⁵⁵ Schmitt, *Siber Saldırılarına Uygulanabilir Uluslararası Hukuk Üzerine Tallinn Kılavuzu 2.0*, 71.

⁵⁶ Olivier De Schutter, "Commentary to the Maastricht Principles on Extraterritorial Obligations of States in the Area of Economic, Social and Cultural Rights," *Human Rights Quarterly* 34, no. 4 (2012): 1102.

koşulları ifade etmektedir.⁵⁷ Hiçbir Devlet, başka bir Devletin topraklarında, o Devletin rızası olmadan yaptırım işlevlerini yerine getiremez.⁵⁸ Bu durum, bir Devlet uluslararası toplum tarafından bölgenin egemeni olarak tanındığı sürece, bölgede egemenliğini kullanacak etkin gücü olmamasına rağmen, bölge üzerinde yargı yetkisine sahip olduğu anlamına gelmektedir.⁵⁹

Uluslararası hukuk kapsamında yargı yetkisi öncelikle ülkeseldir. Devlet, uluslararası olarak tanınan ülkesinde bulunan kişiler ve nesnelere burada meydana gelen faaliyetler üzerinde tam kural koyucu, yargılayıcı ve uygulayıcı yargı yetkisine sahiptir.⁶⁰ Etkin ülkesel kontrolün kaybedilmesi durumunda, bazı yazarlar ülkesel Devletin egemenliğinin askıya alındığını veya *nudum ius* ile sınırlı olduğunu düşünmektedir.⁶¹ Bölgede etkinliğinin olmaması nedeniyle, Devlet gerçekten de yaptırım yetkisini kullanamamaktadır ancak bölgede meydana gelen faaliyetleri düzenleyememesi ve yargılayamaması gerekmemektedir.⁶² Devletin kendi kontrolü dışındaki alanla ilgili kanunların ve yargı kararlarının, Devlet bunları hükümetin kontrolündeki alanda veya uluslararası iş birliği yoluyla uygulayabildiği ölçüde geçerlilik kazanacağı söylenebilir.⁶³ Sonuç olarak Devlet, ülkesinin bir bölgesi üzerinde etkin kontrolünü kullanamasa ve dolayısıyla yasalarını orada uygulayamasa da, bölge üzerinde kural koyucudur ve yargı yetkisini kullanabilir.

Devletlerin ezici çoğunluğu, ilgili ülkesel Devletlerin genel uluslararası hukuk kapsamındaki egemenliğine ve yargı yetkisine itiraz etmemektedirler.

---

⁵⁷ Ralph Wilde, "The Extraterritorial Application of International Human Rights Law on Civil and Political Rights," iç. *Routledge Handbook of International Human Rights Law*, ed. Scott Sheeran ve Sir Nigel Rodley (Londra: Routledge, 2013), 640.

⁵⁸ S.S. Lotus (Fransa v. Türkiye), 1927 P.C.I.J. (ser. A) No. 10 (Eylül. 7) § 18.

⁵⁹ Kongo Topraklarında Silahlı Faaliyetler, Kongo Demokratik Cumhuriyeti v Uganda, Karar, [2005] ICJ Rep 306, Yargıç Kooijmans'ın Karşı Oy Görüşü, § 320.

⁶⁰ Yusuf Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk, Cilt I* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021), 298.

⁶¹ Alexandros Yannis, "The Concept of Suspended Sovereignty in International Law and Its Implications in International Politics," *European Journal of International Law* 13, no. 5 (2002): 1037.

⁶² Hans Kelsen, *General Theory of Law and State* (New York: Russell & Russell, 1961), 218.

⁶³ Yoram Dinstein, *The International Law of Belligerent Occupation* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009): 109.

Moldova Cumhuriyeti, Azerbaycan, Gürcistan, Ukrayna, Irak ve Suriye, ihtilafli bölgeler üzerinde egemen olarak uluslararası düzeyde tanınmaktadır. Devletin etkin kontrolü dışındaki alanlarda, özellikle siber alan üzerinde yargı yetkisine sahip olup olmaması, siber alanda tanınan yargı yetkisi temeline bağlıdır.

Özellikle çevrimiçi faaliyetler bağlamında, Tallinn Kılavuzu 2.0'ı hazırlayan Uluslararası Uzmanlar Grubu, Devletin kendi topraklarıyla ilgili siber faaliyetler üzerinde yargı yetkisi kullanabileceği üç temel dayanak öngörmüştür. Tallinn Kılavuzu'nun 9. Kuralı; Devletin kendi topraklarında siber altyapı ve siber faaliyetlerde bulunan kişiler, kendi topraklarında ortaya çıkan veya tamamlanan siber faaliyetler ve kendi topraklarında önemli bir etkiye sahip olan siber faaliyetler üzerinde yargı yetkisi kullanmasına izin vermektedir.⁶⁴ Tallinn Kılavuzu'nun *lex lata*'nın objektif bir yeniden ifadesi olması amaçlanmıştır. Ülkesel yargı yetkisine ilişkin ilgili kural, Devletler tarafından kabul edildiği şekliyle mevcut, pozitif uluslararası hukuku yansıtmaktadır.

Tallinn Kılavuzu tarafından belirlenen üç yargı yetkisi temelinden ilki, bir kişinin ya da nesnenin bir Devletin topraklarında fiziksel olarak bulunmasının, o Devletin yargı yetkisini kullanması için yeterli bir temel oluşturmasına dayanır.⁶⁵ Bilgi ve iletişim teknolojileri bazı fiziksel altyapılar gerektirdiğinden, Devletler bu nesnelere ve kendi ulusal topraklarında siber faaliyetlerde bulunan kişiler üzerinde yargı yetkisine sahiptirler.⁶⁶ Örneğin Devletlerin, topraklarındaki verileri fiziksel olarak kontrol eden telekomünikasyon veya internet hizmet sağlayıcıları üzerinde düzenleyici yetki kullanabileceği kabul edilmektedir.⁶⁷ Dolayısıyla siber faaliyetlerde bulunan kişilerin, kablo altyapılarının, sunucuların, bilgisayarların, medya üretim altyapısının veya veri depolama tesislerinin siber altyapı olarak ilgili bölgede bulunması halinde, ülkesel Devletin kendi etkin kontrolü dışındaki alanlardaki siber faaliyetler üzerindeki yargı yetkisi tanınmaktadır.

---

⁶⁴ Schmitt, *Siber Saldırılarına Uygulanabilir Uluslararası Hukuk Üzerine Tallinn Kılavuzu 2.0*, 55.

⁶⁵ S.S. Lotus (Fransa v. Türkiye), 1927 P.C.I.J. (ser. A) No. 10 (Eylül. 7) § 23.

⁶⁶ Arap Devletleri Birliği, Bilgi Teknolojisi Suçlarıyla Mücadeleye İlişkin Arap Sözleşmesi (yürürlüğe girme Şubat 2014) madde 30.

⁶⁷ BM Genel Kurulu, Terörle Mücadele Ederken İnsan Hak ve Temel Özgürlüklerinin Geliştirilmesi ve Korunması Özel Raportörü Raporu (New York: UN, 2018), 41.

Devletin ülkesinde başlatılan veya tamamlanan siber faaliyetler için yargı yetkisinin ikinci dayanağı, *Lotus* kararından bu yana tanınan bir uluslararası hukuk ilkesine dayanmaktadır. Bu doğrultuda, Devletin ülkesinde ortaya çıkan faaliyete dayanan subjektif yargı yetkisi bulunmaktadır. Bir diğer seçenek de, Devletin ülkesinde tamamlanan faaliyete dayanan objektif yargı yetkisidir.⁶⁸ Siber alanda bu ilkeler, siber suçları düzenleyen sözleşmeler tarafından da yargı yetkisi için bir temel olarak kabul edilmektedirler.⁶⁹ Çevrimiçi faaliyetler birçok devletin yetki alanını aşabilirken, bir siber faaliyetin nerede başlayıp nerede bittiğini tespit etmek zor olabilir. Bu nedenle, Devlet uygulamasındaki mevcut eğilim, siber faaliyet ile Devlet toprakları arasındaki herhangi bir önemli bağlantının yargı yetkisi için yeterli bir temel oluşturabileceği bölgesel yargı yetkisini geniş bir şekilde yorumlamak yönündedir.⁷⁰

Devletin etkin kontrolü dışındaki bir alanla ilgili olan bu tür bir yargı yetkisi çeşitli senaryolara yol açabilir. Objektif yargı yetkisi kapsamında, siber faaliyet yurt dışında ortaya çıkar ancak ilgili bölgede tamamlanabilir.⁷¹ Bu durumda, ülkesel Devlet karşılıklı adli yardımlaşma yoluyla siber suçun faileri üzerinde cezai yargı yetkisini kullanma hakkına sahip olabilir. Subjektif ülkesel yargı yetkisi kapsamında Devlet, etkin kontrolü dışındaki bölgeden kaynaklanan herhangi bir siber faaliyet üzerinde yargı yetkisini kullanabilir. Terörist savaşçıların çevrimiçi olarak askere alınması veya Devletin etkin kontrolünün bulunmadığı bölgeden yayılan nefret söylemi olasılıkları örnek olarak gösterilebilirler. Bu tür siber faaliyetler, etkin kontrolün olmadığı bölgede, hükümet kontrolündeki bölgede ve hatta başka bir Devlette bulunan mağdurların insan haklarının ihlal edilmesine neden olabilirler.⁷²

⁶⁸ S.S. *Lotus* (Fransa v. Türkiye), 1927 P.C.I.J. (ser. A) No. 10 (Eylül. 7) § 23.

⁶⁹ Budapeşte Siber Suçlar Sözleşmesi (yürürlüğe girme 1 Temmuz 2004) ETS 185, madde 22(1)(a).

⁷⁰ Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu, İfade Özgürlüğü Özel Raportörü Raporu 2013 (Vaşington: AAİHK, 2013), 66.

⁷¹ Schmitt, *Siber Saldırlara Uygulanabilir Uluslararası Hukuk Üzerine Tallinn Kılavuzu 2.0*, 56.

⁷² Amerikalılar Arası Yargı Komitesi, *Amerikalılar Arası Yargı Komitesinin Genel Kurula Yıllık Raporu* (Rio de Janeiro: OAS, 2003), 164.

Tallinn Kılavuzu tarafından önerilen üçüncü yargı yetkisi temeli, uluslararası teamül hukukunu yansıttığı kabul edilen bir yargı yetkisi bağlantısı olan etki doktrinine dayanmaktadır.⁷³ Etki doktrini doğrultusunda, bir faaliyetin Devletin topraklarından kaynaklanmadığı veya bu topraklarda sona ermediği ancak bu topraklarda etkileri olduğu durumlarda, Devlet yargı yetkisine sahiptir. Bazı yerel mahkemeler etki doktrinini siber alana uygulamış olsa da,⁷⁴ internet sitelerinin tüm ülkelerde erişilebilir olması nedeniyle etki doktrini neredeyse her Devlette yargı yetkisi iddialarına yol açabileceği için uygulanabilirliğine itiraz edilmektedir.⁷⁵ Doktrindeki çoğunluk görüşü ve Uluslararası Uzmanlar Grubu, Devletlerin makul bir şekilde kullanması halinde etki doktrininin siber alana uygulanabilirliğini kabul etmektedir. Bu nedenle, Devlet ile siber faaliyet arasında çevrimdışı dünyada uygulanan daha yüksek bir gerçek bağlantı eşiği belirlenmektedir.⁷⁶ Bu durumda ülkesel Devlet, bölge halkına yurt dışından kendi dillerinde hitap eden çevrimiçi propagandanın yayılması gibi, söz konusu bölge üzerinde önemli etkileri olan siber faaliyetler üzerinde yargı yetkisine sahip olacaktır.

Ülkesel Devlet, ülkesinin etkin kontrolü dışında kalan kısmında ortaya çıkan, meydana gelen veya etkisi olan insan hakları ihlali teşkil eden siber faaliyetler üzerinde genel uluslararası hukuk kapsamında yargı yetkisine sahiptir. Bir sonraki bölüm, yargı yetkisi teriminin özerk bir anlama sahip olduğu uluslararası insan hakları hukuku kapsamında Devletin siber alanda yargı yetkisini nasıl kullandığını incelemektedir.

---

⁷³ Schmitt, *Siber Saldırılarına Uygulanabilir Uluslararası Hukuk Üzerine Tallinn Kılavuzu 2.0*, 58.

⁷⁴ Uta Kohl, "Defamation on the Internet: Nice Decision, Shame about the Reasoning: Dow Jones & Co Inc v Gutnick," *The International and Comparative Law Quarterly* 52, no. 4 (2003): 1050.

⁷⁵ Thomas Schultz, "Carving up the Internet: Jurisdiction, Legal Orders, and the Private/Public International Law Interface," *European Journal of International Law* 19, no. 4 (2008): 811.

⁷⁶ Joanna Kulesza, *International Internet Law* (Londra: Routledge, 2012), 14.

III. ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI HUKUKU KAPSAMINDA DEVLETİN YARGI YETKİSİ

Siber alan, genel uluslararası hukukun yargı yetkisi kuralları kapsamında Devletin egemenliğine tabi olduğundan, Devletin siber alanda da aynı çevrimdışı alanda bağlı olduğu şekilde uluslararası insan hakları hukuku ile bağlı olduğunu iddia etmek mantıklıdır. Devletler⁷⁷ ve uluslararası örgütler⁷⁸ insanların çevrimdışı ortamda sahip oldukları hakların çevrimiçi ortamda da korunması gerektiğini kabul etmektedirler. Uluslararası insan hakları hukukunun siber alandaki davranışlar için de aynı şekilde geçerli olduğu kabul görmektedir.⁷⁹ Devletin siber alanda insan haklarına saygı gösterme ve koruma yükümlülükleri varken, etkin kontrolü dışındaki bir alanda aynı yükümlülüklerle ne ölçüde sahip olduğu ise açık değildir. Ülkesel yargı yetkisinin temellerinin de gösterdiği gibi, iki alan, çevrimiçi ve fiziksel alan, tamamen ilgisiz değildir. Başka bir deyişle, bir Devletin etkin kontrolü dışındaki bir alanda özellikle siber alanda uluslararası insan hakları hukuku kapsamında ne kadar yükümlülüğü olduğunu incelemek amacıyla, uluslararası insan hakları hukukunun fiziksel çevrimdışı alana yargı yetkisi kavramı aracılığıyla ne kadar uygulandığı ön sorusu açıklığa kavuşturulmalıdır.

Uluslararası insan hakları hukukunda yargı yetkisi, genel uluslararası hukuktan tamamen farklı bir anlama sahiptir. Uluslararası insan hakları anlaşmalarının uygulanabilirliği için temel kriter, Devlet ile bireyin insan hakları arasındaki bağıdır. Bu bağın tespiti için Devletin belirli bir birey, toprak veya durum üzerinde uyguladığı fiili kontrol, güç veya otorite esas alınmaktadır.⁸⁰ Devletlerin uluslararası hukuka uygun olarak düzenleme yapma yetkisi olarak tanımlanan genel uluslararası hukuktaki yargı yetkisinin aksine, uluslararası insan hakları hukukundaki yargı yetkisi olgusal bir duruma dayandırılabilir. İstisnai

⁷⁷ Budapeşte Siber Suçlar Sözleşmesi (yürürlüğe girme 1 Temmuz 2004) ETS 185, madde 15(1).

⁷⁸ BM Genel Kurulu İnsan Hakları Konseyi, *İnternette İnsan Haklarının Geliştirilmesi, Korunması ve Kullanılması* (New York: UN, 2016), 1.

⁷⁹ Avrupa Konseyi, *Tavsiye Kararı Bakanlar Komitesi'nin Üye Devletlere İnternet Kullanıcıları için İnsan Hakları Rehberi* (Strazburg: İnsan Hakları ve Hukukun Üstünlüğü Genel Müdürlüğü, 2014), 5.

⁸⁰ Marko Milanovic, *Extraterritorial Application of Human Rights Treaties: Law Principles and Policy* (Oxford: Oxford University Press, 2011), 39.

durumlarda yargı yetkisi, Devlet yetkililerinin kendi toprakları dışında gerçekleştirdikleri eylemleri kapsayacak şekilde yorumlanmaktadır.⁸¹ Aynı zamanda yargı yetkisi, Devlet yetkililerinin etki doğuran eylem ya da ihmallerini kapsayacak şekilde, ülke dışı olabilecek biçimde de yorumlanabilir.⁸² Bununla birlikte temel kural olarak, uluslararası insan hakları andlaşmaları taraf Devletin ulusal topraklarında uyguladığı, esas olarak ülkesel bir yargı yetkisi kavramını benimserler.⁸³

Uluslararası insan hakları hukukundaki ülke dışı ve ülkesel iki tür yargı yetkisi, siber bağlamda Devlet açısından iki farklı yükümlülüğe yol açmaktadır. Birinci yükümlülük, bölgeyi etkin bir şekilde kontrol eden devlet açısından doğmaktadır. İkinci yükümlülük ise ülkesel devlet açısından önem arz etmektedir.

A. Sınır Ötesi Devletin Yargı Yetkisi

Uluslararası insan hakları hukuku kapsamında ülke dışı yargı yetkisinin, kişiler üzerindeki etkililiğine dayanan kişisel model kavramı için iki alternatif ön koşul bulunmaktadır.⁸⁴ Ön koşullar doğrultusunda, Devletin siber faaliyetlerinin kişisel modele yol açıp açmayacağı ve eğer yol açıyorsa, yurt dışındaki kişi üzerinde gerekli etkililik düzeyinin ne olduğu belirlenmelidir. Mevcut amaçlar doğrultusunda, yabancı topraklar üzerindeki fiziksel kontrolün Devletin ülke dışı yargı yetkisini gerektirdiğini belirtmek yeterlidir. Uluslararası Adalet Divanı

---

⁸¹ İşgal Altındaki Filistin Topraklarında Duvar İnşasının Hukuki Sonuçları, Danışma Görüşü [2004] ICJ Rep 179 § 109.

⁸² AİHM, Mansur Pad ve Diğerleri v Türkiye, Başvuru No 60167/00, Kabul Edilebilirlik, 28 Haziran 2007, § 55.

⁸³ AİHM, Al-Skeini ve Diğerleri v Birleşik Krallık, Başvuru No 55721/07, 7 Temmuz 2011, § 131; Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu, Mohamed Abdullah Saleh Al-Asad v Cibuti Cumhuriyeti, Dava No 383/10, 12 Mayıs 2014, § 134.

⁸⁴ AİHM, Öcalan v Türkiye [BD], Başvuru No 46221/99, 12 Mayıs 2005, § 91; BM İnsan Hakları Komitesi, Sergio Euben Lopez Burgos v Uruguay, Dosya No R.12/52, 29 Temmuz 1981 tarihli görüşler, UN Doc A/36/40, § 182-83.

(UAD)⁸⁵ ile evrensel⁸⁶ ve bölgesel⁸⁷ insan hakları andlaşma izleme organları tarafından, Devletin kendi toprakları dışında, üzerinde etkin kontrol uyguladığı bir alanda insan hakları yükümlülüklerine tam olarak saygı göstermesi ve bunları koruması gerektiği yaygın olarak kabul edilmektedir. Bu durum, işgal edilmiş veya kiralanmış topraklar için de geçerlidir.⁸⁸ Etkin kontrol, 1907 Lahey Sözleşmeleri⁸⁹ anlamında savaş içinde işgalin temel şartı olan fiili otorite ile eş anlamlı olarak kabul edilmektedir.⁹⁰ Mekânsal model kapsamında Devletin ülke dışı yargı yetkisi tesis edildiğinde, izleme organlarının da teyit ettiği üzere, Devletin uluslararası insan hakları hukuku kapsamındaki teamül ve andlaşma yükümlülükleri siber bağlamda da geçerli olacaktır.⁹¹ Siber alanın sadece bir Devlet tarafından değil, dışarıdan bir Devletin kontrolü olmaksızın, yani davranışları bir Devlete atfedilmeksizin fiili otoriteler tarafından etkin bir şekilde kontrol edilebileceği de eklenebilir. Uluslararası insan hakları hukuku ile bağlı oldukları sürece, *de facto* yetkililer de siber alanda insan haklarına saygı göstermekle yükümlüdürler.⁹²

---

⁸⁵ Kongo Topraklarında Silahlı Faaliyetler, Kongo Demokratik Cumhuriyeti v Uganda, Karar, [2005] ICJ Rep 306, § 178.

⁸⁶ BM Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, *Çatışmaların Önlenmesi, Çatışma ve Çatışma Sonrası Durumlarda Kadınlara İlişkin 30 No'lu Genel Tavsiye Kararı* (Cenevre: UN, 2013), 9.

⁸⁷ AİHM, *Loizidou v Türkiye*, Başvuru No 15318/09, Esas, 18 Aralık 1996, § 52; AİHM, *Kıbrıs v Türkiye*, Başvuru No 25781/94, 10 Mayıs 2001, § 77.

⁸⁸ BM Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, *Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin 2. Maddesi Kapsamında Taraf Devletlerin Temel Yükümlülüklerine İlişkin 28 No'lu Genel Tavsiye Kararı* (Cenevre: UN, 2010), 39.

⁸⁹ Kara Harbinin Kanunları ve Adetleri hakkında (IV) sayılı Sözleşme ve Sözleşmeye Ek Kara Harbinin Kanunları ve Adetlerine İlişkin Düzenlemeler, Martens New Compendium (ser 3) 461 (yürürlüğe girme 26 Ocak 1910), madde 42.

⁹⁰ Dinstein, *The International Law of Belligerent Occupation*, 42.

⁹¹ BM Genel Kurulu İnsan Hakları Konseyi, *Geçici Olarak İşgal Edilen Kırım Özerk Cumhuriyeti ve Sivastopol Şehrinde Ukrayna İnsan Hakları Durumu* (New York: UN, 2017), 157.

⁹² Murray, *Human Rights Obligations of Non-State Armed Groups*, 120.

B. Ülkesel Devletin Yargı Yetkisi

Bir dış devletin uluslararası insan hakları hukuku kapsamındaki alanda ülke dışı yargı yetkisine sahip olmasının ötesinde, insan hakları andlaşma organları, ülkesel Devletin etkin kontrolünü kaybettiği toprak parçası üzerinde de yargı yetkisine sahip olmaya devam ettiğini açıklığa kavuşturmuştur. Ülke dışı yargı yetkisi toprak veya kişiler üzerindeki etkinliğe dayanırken, ülkesel Devletin toprakları üzerindeki kontrolünün yokluğunda yargı yetkisi egemenliğe dayanmaktadır. Bu durum, herhangi bir andlaşmanın taraf Devletin ülkesinin tamamına uygulanmasına ilişkin genel uluslararası hukuk karinesi ile açıklanabilir.⁹³

AİHM, Gürcistan merkezi makamlarının bölgesel bir idare tarafından verilen beraat kararını uygulamakta zorlanmasına ilişkin *Assanidze* davasında, yetki karinesini ya da başka bir deyişle Devletin tüm toprakları üzerinde yargı yetkisine sahip olduğu karinesini ortaya koymuştur.⁹⁴ AİHM yetki karinesinin çürütülebilir bir karine olup olmadığını belirtmemekle birlikte, bir bölgenin ayrılıkçı istekleri veya başka bir Devletin orada etkili bir genel kontrol uygulaması gibi, Devletin topraklarının bir kısmı üzerinde etkili kontrolünü dışlayan nesnel koşullara atıfta bulunmuştur.⁹⁵ Mahkeme, *İlasçu* kararında yargı yetkisi karinesini daha da detaylandırmıştır.⁹⁶ Dava, Moldova Cumhuriyeti sınırları içerisinde yer alan Transdinyester'in tanınmayan *de facto* yetkilileri tarafından işlendiği iddia edilen insan hakları ihlalleri konusunda Moldova'nın yargı yetkisi sorunuyla ilgilidir. Mahkeme, başka bir devletin askeri işgali, savaş, isyan eylemleri veya yabancı bir devletin ilgili Devletin topraklarında ayrılıkçı bir Devlet kurulmasını destekleyen eylemleri sonucunda bir Devletin topraklarının bir kısmında yetkisini kullanmasının engellendiği istisnai durumlarda, ülkesel Devletin yargı yetkisi

---

⁹³ Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi (yürürlüğe girme 27 Ocak 1980) 1155 UNTS 331, madde 29; Michal Gondek, "Extraterritorial Application of the European Convention on Human Rights: Territorial Focus in the Age of Globalization?," *Netherlands International Law Review* 52, no. 3 (2005): 349.

⁹⁴ AİHM, *Assanidze v Gürcistan*, Başvuru No 71503/01, 8 Nisan 2004, § 139.

⁹⁵ *Assanidze v Gürcistan*, § 140.

⁹⁶ AİHM, *İlasçu ve Diğerleri v Moldova ve Rusya*, Başvuru No 48787/99, 8 Temmuz 2004.

karinesinin sınırlandırılabilmesine karar vermiştir.⁹⁷ Aynı koşullar, ülkesel Devletin fiziksel katmanlar üzerindeki kontrolünü kaybettiği ölçüde siber alanda otoritesini kullanmasını da engellemektedirler. AİHM, yargı yetkisi karinesinin çürütülebileceğini kabul etmemiştir ancak istisnai bir durumda yargı yetkisi karinesi sınırlı olabilecektir.⁹⁸

Taraf devletlerin AİHS'nin 1. maddesi uyarınca üstlendikleri pozitif yükümlülükler, Devletin yetkisinin kullanımının topraklarının bir bölümünde sınırlı olduğu durumlarda bile devam etmektedir. Dolayısıyla, Devletin yetkisi dahilinde olan tüm uygun önlemleri alma yükümlülüğü bulunmaktadır. Bir taraf Devletin, ayrılıkçı bir rejim kurulduğunda olduğu gibi kısıtlayıcı bir fiili durum nedeniyle topraklarının tamamı üzerinde yetkisini kullanmasının engellenmesi halinde, bu duruma başka bir Devlet tarafından askeri işgal eşlik etsin ya da etmesin, Devlet yargı yetkisini kullanmaya devam edecektir. Ayrıca Devletin topraklarının geçici olarak isyancı güçler veya başka bir Devlet tarafından sürdürülen yerel bir otoriteye tabi olan kısmı üzerinde AİHS'nin 1. maddesi anlamında Devletin yargı yetkisine sahip olmaktan vazgeçmeyeceği açıktır.⁹⁹ Başka bir deyişle, ülkesel Devlet uluslararası insan hakları hukuku kapsamında artık yargı yetkisine sahip olmaya devam ettiğinden, yargı yetkisi karinesi çürütülemez.

AİHM, ülkesel Devletlerin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) kendi etkin kontrolleri dışındaki alana uygulanmasını hariç tutma niyetiyle yaptıkları tek taraflı beyanlarının, AİHS'in ülkesel uygulamasını kısıtlama etkisine sahip olamayacağına karar vermiştir.¹⁰⁰ Bazı ülkesel Devletler, 60'tan fazla taraf devleti bağlayan çok taraflı bir anlaşma olan Budapeşte Siber Suç Sözleşmesi'ni imzalarken benzer beyanlarda bulunmuşlardır. Azerbaycan, Moldova Cumhuriyeti ve Ukrayna, Budapeşte Siber Suç Sözleşmesi'ni kendi etkin

---

⁹⁷ İlaşcu ve Diğerleri v Moldova ve Rusya, § 312.

⁹⁸ İlaşcu ve Diğerleri v Moldova ve Rusya, § 313.

⁹⁹ İlaşcu ve Diğerleri v Moldova ve Rusya, § 333.

¹⁰⁰ AİHM, Sarkisyan v Azerbaycan, Başvuru No 40167/06, Kabul Edilebilirlik, 14 Aralık 2011, § 65.

kontrolleri dışındaki alanlarda uygulayamayacaklarını beyan etmişlerdir.¹⁰¹ Tüm anakent toprakları için geçerli olan ve uygulanabilirliğinin yalnızca bağlı bölgelere genişletilmesine izin veren AİHS'nin aksine,¹⁰² Budapeşte Siber Suç Sözleşmesi'nin 38. maddesi, taraf devletlerin Sözleşme'nin uygulanacağı bölge ya da bölgeleri belirlemelerine ve böylece belirli alanları Sözleşme'nin bölgesel kapsamı dışında bırakmalarına izin vermektedir. Ancak Budapeşte Siber Suç Sözleşmesi, taraf Devletlerin insan hakları andlaşmaları da dahil olmak üzere, yürürlükteki çok taraflı veya ikili andlaşmalarını tamamlayıcı niteliktedir ve bunları etkilemez.¹⁰³ Bu nedenle, Budapeşte Siber Suç Sözleşmesi'nin Devletin etkin kontrolü dışındaki alanlara uygulanmaması, ülkesel Devletin insan hakları yükümlülüklerini veya uluslararası insan hakları hukuku kapsamındaki yargı yetkisinin kapsamını etkilemez.

AİHM, ülkesel Devletin yargı yetkisini teyit etmenin ötesinde, ülkesel Devletin etkin kontrolü dışındaki alanda bulunan bireylere ilişkin ne tür pozitif yükümlülükleri olduğunu da açıklığa kavuşturmuştur. Ülkesel Devletin, etkin kontrolü dışındaki bir bölgede bireylerin AİHS kapsamındaki haklarını güvence altına almak için uygun ve yeterli önlemleri alması gerektiğine karar vermiştir.¹⁰⁴ Mahkeme şu noktaları vurgulamıştır:

Devletin AİHS 1. madde uyarınca verdiği taahhüdün, Mahkeme tarafından yalnızca taraf Devletin kendi topraklarındaki kişilere karşı pozitif yükümlülüklerin varlığı ışığında değerlendirilmesi yaklaşımı yargı yetkisinin kapsamını daraltmaktadır. Söz konusu Devlet, yabancı Devletler ve uluslararası örgütler karşısında sahip olduğu tüm yasal ve diplomatik araçlarla, Sözleşme'de tanımlanan hak ve özgürlüklerden yararlanılmasını güvence altına almaya devam etmek için çaba göstermelidir.¹⁰⁵

---

¹⁰¹ Azerbaycan, Moldova Cumhuriyeti ve Ukrayna'nın Budapeşte Sözleşmesi'ne ilişkin Deklarasyonu: Antlaşma No 185 (Siber Suçlar Sözleşmesi) için Çekinceler ve Beyanlar, 29 Haziran 2018 tarihi itibarıyla durum.

¹⁰² AİHS, madde 56.

¹⁰³ Budapeşte Siber Suç Sözleşmesi, madde 15 ve 39.

¹⁰⁴ Ilaşcu ve Diğerleri v Moldova ve Rusya, § 334.

¹⁰⁵ Ilaşcu ve Diğerleri v Moldova ve Rusya, § 333.

Devletin etkin kontrolünün bulunmadığı bölgedeki fiili makamlar tarafından işlenen insan hakları ihlalleri söz konusu olduğunda, AİHM, ülkesel Devletin belirli koşullarda asgari bir eşiğe uyup uymadığını, asgari bir çabanın ne ölçüde mümkün olduğunu ve bu çabanın gösterilmesinin gerekip gerekmediğini doğrulayacaktır.¹⁰⁶ Ülkesel Devletin pozitif yükümlülükleri, hem yargı yetkisinin bir ifadesi olarak toprakları üzerindeki kontrolünü yeniden tesis etmek için gereken tedbirlerle hem de başvuranların haklarına saygı gösterilmesini sağlayacak tedbirlerle ilgilidir.¹⁰⁷ Toprak üzerinde kontrolü yeniden tesis etme yükümlülüğü, Devletin ilk olarak ayrılıkçı rejimi desteklemekten kaçınmasını ve ikinci olarak da söz konusu toprak üzerinde kontrolü yeniden tesis etmek için elindeki tüm siyasi, hukuki ve diğer tedbirleri alarak hareket etmesini gerektirmektedir.¹⁰⁸

Ülkesel Devletin bireylerin haklarına saygı gösterilmesini sağlamaya yönelik pozitif yükümlülüğünün diğer yönü, başvuranlara Sözleşme’de güvence altına alınan haklarını sağlamak için uluslararası hukuka uygun olarak alabileceği diplomatik, ekonomik, adli veya diğer tedbirleri içermektedir.¹⁰⁹ Bu tedbirlerin kullanılabilirliği bağlama göre değişkendir ve izleme organları tedbirlerin kullanımını vaka bazında inceleyecektir.

AİHM’nin *Ilaşcu* kararında, altı muhalif yargıç, Devletin Transdinyester’deki insan hakları ihlalleri üzerinde doğrudan ya da dolaylı yetkisi olduğuna ya da bu ihlallerin işlenmesine göz yumduğuna dair hiçbir kanıt bulunmadığına hükmederek, Moldova’nın yargı yetkisine karşı çıkmışlardır.¹¹⁰ Benzer şekilde, bazı akademisyenler kararın Moldova ile ilgili olarak çok katı

¹⁰⁶ *Ilaşcu ve Diğerleri v Moldova ve Rusya*, § 334.

¹⁰⁷ AİHM, *Mozer v Moldova Cumhuriyeti ve Rusya* [BD], Başvuru No 11138/10, 23 Şubat 2016, § 151.

¹⁰⁸ AİHM, *Catan v Moldova ve Rusya*, Başvuru No 43370/04, 8252/05, 18454/06, 19 Ekim 2012, § 145.

¹⁰⁹ *Ilaşcu ve Diğerleri v Moldova ve Rusya*, § 331.

¹¹⁰ *Ilaşcu ve Diğerleri v Moldova ve Rusya*, Yargıç Sir Nicolas Bratza’nın Yargıç Rozakis, Yargıç Hedigan, Yargıç Thomassen ve Yargıç Pantiru’nun katıldığı kısmen muhalefet şerhi, § 26. Yargıç Loucaides’in kısmen muhalefet şerhi.

olduğunu düşünmektedirler.¹¹¹ Bununla birlikte, sonraki içtihat hukuku Moldova'nın sorumluluğuna ilişkin kararlarda oybirliği veya ezici bir çoğunluk olduğunu göstermektedir.¹¹²

Moldova hükümeti tarafından alınan tedbirlerin genel olarak Transdinyester'deki bireylerin üzerinde, özel olarak da başvuranların yaşamları üzerinde gerçek etkiler yarattığı birçok somut örneğe kararda atıfta bulunulduğu göz önüne alındığında, AIHM'nin eşiği çok yüksek tutmadığı görülmektedir.¹¹³ Mahkeme'nin ülkesel Devlet tarafından alınan tedbirlerin pozitif yükümlülüklerin kapsamına uyduğunu kabul ettiği örnekleri vurgulamak gerekirse; protesto, müzakere gibi diplomatik eylemler, yasadışı durumun tanınmaması,¹¹⁴ hükümet kontrolündeki bölgede yürütülen soruşturma veya adli tedbirler,¹¹⁵ bölgedeki bireyler için belirli sosyo-ekonomik faydaların sağlanması, hukuka aykırı fiillerin ele alınmasında diğer Devletler ya da uluslararası örgütlerle işbirliği yapılması belirtilebilir.¹¹⁶

Ülkesel Devletin pozitif yükümlülükleri, egemen Devletin gerekli özeni gösterme standardından kaynaklanmaktadır.¹¹⁷ Gerekli özen gösterildiği takdirde hiçbir Devlet kendi topraklarını, bir başka ülkenin topraklarında ya da bir başka ülkenin topraklarındaki mallarda ya da kişilerde zarara yol açacak şekilde kullanma ya da kullanılmasına izin verme hakkına sahip değildir.¹¹⁸ Sonuç olarak, topraklarında veya sularında uluslararası hukuka aykırı bir fiil meydana gelen

---

¹¹¹ "EJIL: Talk!, Ukraine v. Russian Federation in Light of Ilasçu: Two Short Points," *Blog of the European Journal of International Law*, erişim tarihi, Eylül 23, 2023, <https://www.ejiltalk.org/ukraine-v-russian-federation-in-light-of-ilasçu-two-short-points>.

¹¹² Catan v Moldova ve Rusya, § 3.

¹¹³ Ilasçu ve Diğerleri v Moldova ve Rusya, § 335. Kararda atıf yapılan örnekler, Transdinyester halkının günlük yaşamlarının iyileştirilmesi ve başvuranların ailelerine doktor ile mali destek gönderilmesidir.

¹¹⁴ AIHM, Ivantoc ve Diğerleri v Moldova ve Rusya, Başvuru No 23687/05, 15 Kasım 2011, § 109.

¹¹⁵ AIHM, Paduret v Moldova Cumhuriyeti ve Rusya, Başvuru No 26626/11, 9 Mayıs 2017, § 33.

¹¹⁶ AIHM Vardanean v Moldova Cumhuriyeti ve Rusya, Başvuru No 22200/10, 30 Mayıs 2017, § 42.

¹¹⁷ Palmas Adası Davası (Amerika Birleşik Devletleri v Hollanda) (1928) Uluslararası Hakem Kararları Raporları (RIAA), Cilt II, 839.

¹¹⁸ Trail Smelter Davası (ABD, Kanada) (1938, 1941) III UNRIAA 1965.

Devletten bir açıklama yapması istenebilir. Devlet kendi topraklarında işlenen ve başka bir Devlete zarar veren hukuka aykırı bir fiili biliyorsa veya bilmesi gerekiyorsa, ilk Devlet bunu önlemek için tedbir almakla yükümlüdür. Devam eden veya sona ermiş bir ihlal durumunda ise Devlet bu ihlale karşılık vermekle yükümlüdür.¹¹⁹ Bir teamül normu¹²⁰ veya genel hukuk ilkesi¹²¹ olarak da kabul edilen gerekli özen yükümlülüğü, uluslararası insan hakları hukukunda sadece diğer Devletleri değil, bireyleri de üçüncü tarafların ihlallerine karşı koruma yükümlülüğü olarak genişletilmiştir.¹²²

Özen yükümlülüğü genel bir uluslararası hukuk ölçütüdür. Özen yükümlülüğü uluslararası insan hakları hukukunda, Devletin ülkesindeki insan hakları ihlallerini önlemeye ve bu ihlallere müdahale etmeye yönelik somut pozitif yükümlülükler yoluyla açmaktadır. Dolayısıyla, gerekli özeni gösterme ölçütü ile uluslararası insan hakları hukukundaki pozitif yükümlülükler arasındaki ilişki genel ve özel bir ilişkidir. Bu ölçüt, kendi özel durumunun değerlendirilmesinde esneklik sağladığından, özellikle ülkesel kontrolünü kaybetmiş bir Devlet için geçerlidir. Devlet, gerekli özeni göstermediği için yalnızca iki koşul altında sorumluluk altına girmektedir. Bu koşullar; Devletin insan hakları ihlalini önleme veya bastırma araçlarına sahip olup olmaması ve Devletin ihlal riskini bilmesi ya da bilmesi gerekmesi olarak sıralanabilirler.¹²³

Devletin insan hakları ihlalini önleme veya bastırma araçlarına sahip olup olmaması koşulunu değerlendirmek gerekirse, özel aktörlerin eylemlerini etkileme kapasitesi¹²⁴ olarak da bilinen ilk koşul, Devletin insan haklarını korumak için yasal, idari, diplomatik ve diğer tedbirleri alma gücündeki fiili araçları değerlendirmektedir. Bu koşul, esas olarak egemenliğe dayanmakla birlikte

---

¹¹⁹ Korfu Kanalı Davası (Birleşik Krallık v Arnavutluk) (Esas) [1949] ICJ Rep 4, § 18.

¹²⁰ Uruguay Nehri Üzerindeki Selüloz Fabrikaları (Arjantin v Uruguay) (Esas) [2010] ICJ Rep 14, § 101.

¹²¹ Korfu Kanalı Davası, § 22.

¹²² Velásquez Rodríguez v Honduras Davası (Esas) (1988) Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, Karar 29 Temmuz 1988, (Ser C) No 4, § 172.

¹²³ BM Soykırım Sözleşmesinin Uygulanmasına İlişkin Dava (Bosna Hersek v Sırbistan ve Karadağ) (Esas) [2007] ICJ Rep 43, § 430.

¹²⁴ Soykırım Davası, § 430.

ülkesel Devletin yargı yetkisinin, Devletin yükümlülüklerinin kapsamını belirlediği ölçüde etkinliğe bağlı olduğu anlamına gelir. Buna göre, Devletin belirli bir durumda etkili gücü dahilinde makul olarak atabileceği tüm adımları atması gerekmektedir. İkinci koşul olan Devletin ihlal riskini bilmesi ya da bilmesi gerekmesi göre, Devlet ancak insan hakları ihlali fiilen gerçekleşmişse ve Devlet ihlal riskinden haberdarsa veya normalde haberdar olması gerekiyorsa sorumludur.¹²⁵ Devletin etkin kontrolü dışındaki alanlarla ilgili olarak, AİHM'nin içtihadında olduğu gibi, ülkesel Devletin gerekli özeni gösterip göstermediğini belirlemek için gerçek bilgi ve mevcut araçlar değerlendirilmelidir.

Ayrımcılık bölgelerde AİHM tarafından belirlenen eşitlik çok zorlayıcı olduğu ve yalnızca en yüksek standartlardan birini benimseyen bölgesel bir andlaşma olan AİHS'ne taraf devletleri bağladığı ileri sürülebilir. Ancak, BM Şartı temelli insan hakları organları¹²⁶ ve evrensel andlaşma izleme organları¹²⁷ aynı standardı yinelemişlerdir ve ülkesel Devletlere ilişkin sonuç gözlemlerinde hükümet kontrolü dışındaki bölgelerdeki bireylere ilişkin çeşitli pozitif yükümlülükler değinmişlerdir.¹²⁸ AİHM bu içtihadı ile AİHS'nin etkin bir şekilde uygulanmasıyla Avrupa hukuk alanının kapsammasını amaçlarken, gerekçe olarak bölgesel düzeydeki boşlukların giderilmesi gerekliliğine dayanmaktadır.¹²⁹ BM andlaşma izleme organları da aynı uygulamayla insan haklarının evrenselliğini sağlamaya çalışmaktadır. Uluslararası insan hakları hukukunda ülkesel Devletin yargı yetkisine ilişkin tartışılmaz karene, insan hakları andlaşmalarının amacı ve hedefiyle uyumlu değildir. Ülkesel Devletin yargı yetkisi bölgesel düzeydeki boşlukların giderilmesi, evrensel düzeyde evrensellik sağlanması amaçlarıyla ve aynı zamanda ülkesel Devletin koruma sorumluluğu kavramıyla birlikte ele alınmalıdır. Yerleşik bir teamül normundan bahsetmek için

---

¹²⁵ Korfu Kanalı Davası, § 22.

¹²⁶ İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezalar Özel Raportörü, *Moldova Cumhuriyeti Misyonu* (New York: UN, 2009), 6.

¹²⁷ BM İnsan Hakları Komitesi, *Siyasi ve Medeni Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin Yaşam Hakkına İlişkin 6. Maddesi Hakkında 36 No'lu Genel Yorum* (Cenevre: UN, 2018), 63.

¹²⁸ BM İnsan Hakları Komitesi, *Sonuç Gözlemleri: Moldova Cumhuriyeti* (Cenevre: UN, 2009), 5.

¹²⁹ AİHM, Demopoulos ve Diğerleri v Türkiye, Başvuru No 46113/99, 3843/02, 13751/02, 13466/03, 10200/04, 14163/04, 19993/04, 21819/04, 2010, § 96.

belki çok erken olduğu görüşü savunulabilir ancak en azından uluslararası insan hakları andlaşmaları yukarıda belirtilen uygulamaya uygun olarak yorumlanmaktadır.

Devletin topraklarının diğer Devletlerin veya bireylerin haklarına aykırı eylemler için kullanılmasına izin vermeme yükümlülüğü, siber faaliyetler de dahil olmak üzere topraklarında gerçekleştirilen her faaliyette Devleti bağlamaktadır.¹³⁰ Tallinn Kılavuzu uluslararası insan hakları hukukunda ülke dışı yargı yetkisini tartışırken,¹³¹ Devletin tüm ulusal toprakları üzerinde yargı yetkisine sahip olduğu varsayımını ortaya koymamaktadır. Tallinn Kılavuzu koruma yükümlülüğünü kavramsallaştırarak,¹³² siber operasyonlara uygulanabilir uluslararası hukukun genel ve özel rejimleri arasında sistemik bir entegrasyon kuracak olan uluslararası insan hakları hukukundaki gerekli özeni gösterme standardını entegre etmemektedir. Bu eksikliklerin nedeni, Tallinn Kılavuzu'nun geleneksel uluslararası insan hakları hukukundan ziyade teamül hukukuna odaklanmasından kaynaklanmaktadır.¹³³ Bununla birlikte, çeşitli BM insan hakları andlaşmalarının neredeyse evrensel olarak onaylandığı ve bölgesel insan hakları andlaşmalarının geniş çapta onaylandığı göz önüne alındığında, yakınsak andlaşma uygulamaları dikkate alınmalıdır. Bir sonraki bölümde açıklandığı üzere, gerekli özenin gösterilmesi ve bunun uluslararası insan hakları hukukunda yol açtığı belirli pozitif yükümlülükler, yani ülkesel Devletin etkin kontrolü dışındaki alanda işlenen insan hakları ihlalleri üzerindeki yargı yetkisi, siber alanda da aynı şekilde geçerli olacaktır.

IV. ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI HUKUKUNUN SİBER ALANDA ÜLKESEL DEVLET TARAFINDAN UYGULANMASI

Bazı Devletler, uluslararası hukukun yeni bir özel dalını yeniden icat etmeye gerek kalmadan, mevcut uluslararası hukuk normlarını siber alana

---

¹³⁰ Les Cahiers de la Revue Défense Nationale, *Cyber-Attacks Prevention-Reactions: The Role of States and Private Actors*, (Paris: Committee for National Defence Studies, 2017), 18.

¹³¹ Schmitt, *Siber Saldırılarına Uygulanabilir Uluslararası Hukuk Üzerine Tallinn Kılavuzu 2.0*, 184.

¹³² Schmitt, *Siber Saldırılarına Uygulanabilir Uluslararası Hukuk Üzerine Tallinn Kılavuzu 2.0*, 197.

¹³³ Schmitt, *Siber Saldırılarına Uygulanabilir Uluslararası Hukuk Üzerine Tallinn Kılavuzu 2.0*, 179.

uygulamaya hazır olduklarını beyan etmişlerdir.¹³⁴ Bu durum, uluslararası insan hakları hukukunun mevcut normatif sistemiyle siber alan gibi yeni olgulara uyarlanabilir olduğunu göstermektedir.¹³⁵ Üçüncü tarafların ihlallerine karşı sağladıkları yatay koruma nedeniyle, uluslararası insan hakları hukukundaki özen yükümlülüğü standardı ve ülkesel Devletin buna karşılık gelen pozitif yükümlülükleri çevrimiçi bağlama uyarlanabilir. İnsan hakları izleme organlarına göre Devlet genel uluslararası hukuk anlamında yargı yetkisi doğrultusunda, kendi topraklarındaki telekomünikasyon veya internet hizmet sağlayıcıları üzerindeki düzenleyici yetkisini kullanır ise uluslararası insan hakları yükümlülükleriyle bağlı olacaktır.¹³⁶

Uluslararası insan hakları hukukunun ülkesel Devletin yargı yetkisine ilişkin içtihadı siber alana uygulandığında, ülkesel Devletin yargı yetkisine ilişkin karinenin ve pozitif yükümlülüklerinin, fiziksel altyapı üzerinde etkili bir kontrol olmasa bile, çevrimiçi bağlamda tam olarak geçerli olduğu görülmektedir. AİHM, ülkesel Devletin pozitif yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini incelemek için iki aşamalı bir yaklaşım uygulamaktadır. AİHM'ne göre pozitif yükümlülükler, hem yargı yetkisinin bir ifadesi olarak ülkesi üzerindeki kontrolünü yeniden tesis etmek için Devletin alması gereken tedbirlerle, hem de bireysel başvuruların haklarına saygı gösterilmesini sağlayacak tedbirlerle ilgilidir.¹³⁷ Bu pozitif yükümlülüklerin siber alanda nasıl uygulandığını incelemeye önce, makale, AİHM pozitif yükümlülüklerine odaklanmasına rağmen, ülkesel Devletin siber alanda uluslararası insan hakları hukuku kapsamında negatif yükümlülüklerle de eşit derecede bağlı olduğunu açıklayacaktır. Bu bölümde açıklığa kavuşturulacağı üzere, evrensel insan hakları izleme organları da ülkesel Devletin negatif ve pozitif yükümlülüklerini paylaşmaktadır. Ancak

---

¹³⁴ Asya-Afrika Hukuk Danışma Teşkilatı, *Siber Alanda Uluslararası Hukuk* (Yeni Delhi: AALCO, 2016), 12.

¹³⁵ Kubo Macak, "From Cyber Norms to Cyber Rules: Re-Engaging States as Law-Makers," *Leiden Journal of International Law* 30, no. 4 (2017): 886.

¹³⁶ BM Genel Kurulu İnsan Hakları Konseyi, *Dijital Çağda Mahremiyet Hakkı* (New York: UN, 2014), 34.

¹³⁷ *Catan v Moldova ve Rusya*, § 145.

evrensel insan hakları izleme organları, Devletin topraklarının bir kısmı üzerinde etkin kontrolü olmadığına geçerli normların ne olacağını belirtmemişlerdir.

A. Negatif Yükümlülükler

AİHM'nin pozitif yükümlülüklerle yaptığı vurgu, ülkesel Devletin negatif yükümlülüklerle bağlı olmaya devam ettiği gerçeğini kesinlikle göz ardı etmemektedir. Bu tür yükümlülükler, Devletin ülkesel kontrolü dışındaki bir alanda insan haklarını ihlal etmeme yükümlülüğü olarak anlaşılmaktadır. Negatif yükümlülüklerin ülkesel Devlet açısından neler olabileceğini değerlendirmek gerekirse; örneğin, siber saldırılar yoluyla bireylerin yaşam hakkını ihlal etmeme görevi, çevrimiçi yollarla işkence ve insanlık dışı aşağılayıcı muamele yasağı,¹³⁸ ırkçı nefrete¹³⁹ veya terörizme teşvik de dahil olmak üzere ifade özgürlüğüne ilişkin yasaklar sayılabilirler.¹⁴⁰ Bu bağlamda, hükümet kontrolündeki alanlar ile hükümet kontrolünde olmayan alanlar arasında bir fark bulunmamaktadır. Negatif yükümlülükler her iki bağlamda da ülkesel Devleti bağlamaktadır.

Ülkesel Devletler ulusal güvenliklerini koruma gerekçesiyle sık sık internet üzerindeki iletişimi engelleme veya filtreleme yoluna başvurmaktadırlar. Bu tür tedbirler için ilk olası hukuki dayanak, olağanüstü hallerde belirli insan hakları andlaşmalarının izin verdiği derogasyondur. Derogasyonlar ile olağanüstü hallerde yükümlülükler askıya alınabilmektedir. Derogasyon kapsamında bir Devlet, ulusun yaşamını tehdit eden yeterince ciddi bir kriz anında, durumun zorunluluklarının kesinlikle gerektirdiği ölçüde, bir veya daha fazla insan hakkının uygulanmasını, alınan önlemlerin Devletin uluslararası hukuk kapsamındaki diğer yükümlülükleriyle tutarsız olmaması koşuluyla, geçici olarak askıya alabilir.¹⁴¹ Ülkesel Devlet, ifade özgürlüğü gibi belirli insan hakları

¹³⁸ AİHM Gäfgen v Almanya, Başvuru No 22978/05, 1 Haziran 2010, § 108.

¹³⁹ Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi, *Genel Tavsiye Kararı No 35: Irkçı Nefret Söylemiyle Mücadele* (Cenevre: UN, 2013).

¹⁴⁰ BM Genel Kurulu, *Düşünce ve İfade Özgürlüğü Hakkının Geliştirilmesi ve Korunması Özel Raportörü Raporu* (New York: UN, 2011), 81.

¹⁴¹ Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi (yürürlüğe girme 18 Temmuz 1978) 1144 UNTS 143 (AAİHS), madde 27(1); AİHS madde 15(1); Arap İnsan Hakları Sözleşmesi (yürürlüğe girme 15 Mart 2008), (2005) 12 Uluslararası İnsan Hakları Raporları 893, madde 4(b).

bakımından derogasyon yapabilirken, derogasyon yapılamayan hakların uygulanmasını sınırlayamaz.¹⁴² Devlet etkin kontrol kaybindan etkilenen insan haklarının tamamını sınırlayamaz ve derogasyonlar Devlet tarafından düzenli olarak gözden geçirilmelidir.¹⁴³

Devletlerin internet erişimini engellemesine ve filtrelemesine yönelik ikinci hukuki dayanak noktası olarak, acil durumların ötesinde bile uluslararası insan hakları andlaşmaları yasayla öngörüldüğü takdirde ulusal güvenlik, toprak bütünlüğü, başkalarının haklarının korunması, suçun önlenmesi için gerekli olduğu ölçüde ifade özgürlüğünün yasal olarak kısıtlanmasına izin vermektedir.¹⁴⁴ İfade özgürlüğünün kısıtlanmasına ilişkin geleneksel sınırlara saygı gösterilmesi koşuluyla, ulusun varlığının, toprak bütünlüğünün, siyasi bağımsızlığının kuvvet kullanma veya kuvvet kullanma tehdidine karşı korunması, ifade özgürlüğünün sınırlandırılmasında ulusal güvenlik gerekçesine başvurmayı haklı gösterebilir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi'nin de belirttiği gibi:

İnternet servis sağlayıcıları veya arama motorları gibi iletişimi destekleyen sistemler de dahil olmak üzere, internet sitelerinin, blogların veya internet tabanlı, elektronik ya da benzeri diğer bilgi yayma sistemlerinin işletilmesine yönelik her türlü kısıtlamaya, ancak Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin ifade özgürlüğüne ilişkin 19. maddesinin 3. paragrafıyla uyumlu olduğu ölçüde izin verilebilir.¹⁴⁵

İzin verilen kısıtlamalar genellikle içeriğe özgü olmalıdır. Belirli sitelerin ve sistemlerin işletilmesine yönelik genel yasaklar Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin ifade özgürlüğüne ilişkin 19. maddesinin 3. paragraf ile uyumlu değildir. İnsan hakları andlaşma organları, ulusal makamların belirli bir iletişimi yalnızca ulusal güvenliğe veya korunan diğer menfaatlere

---

¹⁴² BM İnsan Hakları Komitesi, *Genel Yorum No 29: Olağanüstü Haller Madde 4* (Cenevre: UN, 2001), 8.

¹⁴³ AİHM, Brannigan ve McBride v Birleşik Krallık, Başvuru No 14553/89 ve 14554/89, 23 Mayıs 1993, § 54.

¹⁴⁴ AİHS madde 10(2); AAİHS madde 13(2)(b); herhangi bir açık sınırlama olmaksızın, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı, madde 9.

¹⁴⁵ BM İnsan Hakları Komitesi, *Genel Yorum No 34: Madde 19 Düşünce ve İfade Özgürlüğü* (Cenevre: UN, 2011), 43.

yönelik algılanan tehdidin niteliği ve kapsamıyla orantılı olarak kısıtlamasına izin vermektedir.¹⁴⁶ Taraf Devletler, hukukilik ilkesi doğrultusunda kısıtlama hukuken öngörülmedikçe, kabul edilen meşru amaçlar doğrultusunda yapılmadıkça, gereklilik ve orantılılık testini karşılamadıkça, ifade özgürlüğüne müdahale etmeme konusunda negatif bir yükümlülüğe sahiptir. Aynı üç aşamalı test, uluslararası insancıl hukukun eş zamanlı olarak uygulandığı silahlı çatışma durumlarında da geçerlidir.¹⁴⁷

Ülke çapında filtreleme önlemleri gibi internet iletişiminin içeriğinin niteliksiz ve geniş tanımlı bir şekilde izlenmesi, ifade özgürlüğünün ve bilgiye erişim hakkının hukuka aykırı bir şekilde kısıtlanması olarak değerlendirilebilir.¹⁴⁸ Bununla birlikte, açıkça belirtilen yasadışı içeriğin *a posteriori* (yayınlandıktan sonra) engellenmesi veya filtrelenmesi, yukarıda belirtilen izin verilen kısıtlama koşulları yerine getirildiği takdirde, iddia edilen mağdurlardan veya üçüncü taraflardan ihbar alınmasa bile, başkalarının ve bir bütün olarak toplumun hak ve menfaatlerini korumak için yasal kabul edilebilir.¹⁴⁹

B. Toprak/Siber Alan Üzerinde Kontrolü Yeniden Sağlamaya Yönelik Tedbirler

Ülkesel Devletin kendi toprakları üzerinde kontrolü yeniden tesis etmek için elindeki tüm siyasi, hukuki ve diğer tedbirleri alması gerekmektedir. Bu tür tedbirler, hükümetin kontrolü altında olmayan bölgeler üzerindeki yargı yetkisinin sadece bir ifadesi olarak hizmet etmektedir.¹⁵⁰ Tedbirlerin etkisizliğine bakılmaksızın AİHM, ülkesel Devletin etkin kontrolünün olmadığı bölge üzerindeki otoritesini yeniden tesis etmek için yapabileceği çok az şey

---

¹⁴⁶ AİHM, Jankovskis v Litvanya, Başvuru No 21575/08, 17 Ocak 2017, § 61; Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi, Ingabire Victoire Umuhoza v Ruanda Cumhuriyeti, Başvuru No 003/2014, Karar 24 Kasım 2017, § 161.

¹⁴⁷ Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, *İfade Özgürlüğü ve Çatışma Durumlarına Verilen Yanıtlara İlişkin Ortak Deklarasyon* (Helsinki: UN, 2015), 2.

¹⁴⁸ AİHM, Szabó ve Vissy v Macaristan, Başvuru No 37138/14, 12 Ocak 2016, § 62.

¹⁴⁹ AİHM, Delfi AS v Estonya [BD], Başvuru No 64569/09, 16 Haziran 2015, § 153.

¹⁵⁰ Ilaşcu ve Diğerleri v Moldova ve Rusya, § 339.

olabileceğini de kabul etmiştir.¹⁵¹ Bu tür tedbirler salt siyasi retorik ya da Devletin toprak kontrolünü yeniden tesis etme arzusunun ifadesi olarak değerlendirilebilir ve bu durum da yargı denetimine tabi tutulamaz.¹⁵² Devlet egemenliğinden ziyade bireyleri koruyan uluslararası insan hakları hukukundan böyle bir yükümlülük çıkarmak gerçekten zor olsa da, bu durum gerekli özeni gösterme standardının bir parçası olarak görülebilir. İkinci standart olan *diligens paterfamilias*, makul ve medeni bir hükümetin asgari olarak hukuka aykırı fiillere göz yummaktan kaçınmasını,¹⁵³ ulusal toprakları ve sakinleri için sorumluluğunu yeniden ortaya koymasını beklemektedir.

Beklenen tedbirler, Devletin etkin kontrolünün bulunmadığı bölge üzerinde uluslararası egemenlik iddiasında bulunan fiili makamların bazı liderlerine karşı cezai takibatlar, diplomatik müzakereler veya bölgede yaşayan insanların günlük yaşamlarını normalleştirmek amacıyla fiili makamlarla belirli iş birlikleri biçimlerinden oluşabilirler.¹⁵⁴ Toprak üzerinde kontrolü yeniden tesis etmeye yönelik tedbirler, siber alan üzerindeki kontrol ve internete erişimin genişletilmesi, insan haklarının ülkesel Devlet tarafından korunması olasılığını artırdığı ölçüde çevrimiçi bağlam için de geçerlidirler.¹⁵⁵ İnternet, Devletin etkin kontrolü dışındaki bölgelerde yaşayan vatandaşlar için eğitim hakkı, oy kullanma hakkı ve etkili başvuru hakkı gibi insan haklarının Devlet tarafından yerine getirilebileceği bir kanaldır. Bu nedenle, internet egemenliğini yeniden tesis etmeyi amaçlayan tedbirlerin AİHM'nin gerekliliklerini karşılaması muhtemeldir. Örneğin, Devletin bölgedeki siber alan üzerindeki egemenliğinin devam eden ihlaline karşı diplomatik protestolar, Budapeşte Siber Suç Sözleşmesi'ne ilişkin bir anlaşma bildirisinde kontrolünü yeniden tesis etme niyetinin ifade edilmesi, telekomünikasyon bağlantılarının yeniden tesis edilmesi için fiili makamlarla işbirliği yapılması veya hükümetin kontrolü altında olmayan bölgenin yakınında

---

¹⁵¹ İlaşcu ve Diğerleri v Moldova ve Rusya, § 341.

¹⁵² Marko Milanovic, Tatjana Papić, "The Applicability of the ECHR in Contested Territories," *International and Comparative Law Quarterly* 67, no. 4 (2018): 796.

¹⁵³ DRC v Uganda, [300] ve Yargıç Tomka'nın Beyanı, § 2.

¹⁵⁴ İlaşcu ve Diğerleri v Moldova ve Rusya, § 345.

¹⁵⁵ BM Genel Kurulu İnsan Hakları Konseyi, *İnternette İnsan Haklarının Geliştirilmesi, Korunması ve Kullanılması* (New York: UN, 2012), 5.

bir iletim kulesinin yenilenmesi¹⁵⁶ egemenlik/siber alan üzerindeki kontrolün yeniden tesis edilmesine yönelik tedbirler teşkil edebilirler.

Genel bir kural olarak, Devlet etkin kontrolünün olmadığı bölgede kontrolü yeniden tesis etmek için en uygun gördüğü tedbirleri seçme konusunda takdir yetkisine sahiptir. Ancak Devletin kendi toprakları üzerinde kontrolü yeniden sağlamak için internet/telekomünikasyonu uzun bir süre kısıtlaması ve aynı tedbirlerin bireylerin insan haklarını ihlal etmesi, dolayısıyla bireyleri üçüncü tarafların insan hakları ihlallerine karşı korumaya yönelik pozitif yükümlülüklerle aykırı olması durumu sorundur. Örneğin, Irak'ta IŞİD'in internet üzerinden propaganda yapması ve teröristlere eleman kazandırmasına karşı yürütülen mücadele bağlamında, Irak hükümeti 2014 yılının Haziran ayında internet servis sağlayıcılarına IŞİD'in kontrolü altındaki beş vilayette interneti kapatma talimatı vermiştir.¹⁵⁷ Aslında, toprak/siber alan üzerinde kontrolü yeniden tesis etmeyi amaçlayan tedbirler, genel olarak uluslararası hukuk¹⁵⁸ ve özel olarak uluslararası insan hakları hukuku tarafından tanımlanan sınırlar dahilinde alınmalıdır. Makalede atıfta bulunulan üç aşamalı test, başta ifade özgürlüğü olmak üzere insan haklarının hukuka uygun bir şekilde kısıtlanıp kısıtlanmadığını belirlemektedir. Adil yargılanma güvencelerine uygun olarak ırk ayrımcılığını ve nefreti kışkırtmaya adanmış internet sitelerinin engellenmesi orantılı olabilirken,¹⁵⁹ ülkesel Devletin kontrolü dışındaki bir bölgede internetin tamamının kapatılması muhtemelen orantısız bir kısıtlama teşkil edecektir.¹⁶⁰

---

¹⁵⁶ BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, *Ukrayna'da İnsan Hakları Durumuna İlişkin Rapor* (Cenevre: UN, 2017), 94.

¹⁵⁷ "Iraq Orders Internet Shutdown in Five Provinces," Silicon Technology Powering Business, erişim tarihi, Eylül 23, 2023, <https://www.silicon.co.uk/workspace/iraq-internet-147442>.

¹⁵⁸ İlaşcu ve Diğerleri v Moldova ve Rusya, § 331.

¹⁵⁹ Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi, *Sonuç Gözlemleri: Almanya* (Cenevre: UN, 2015), 9.

¹⁶⁰ BM Genel Kurulu İnsan Hakları Konseyi, *Düşünce ve İfade Özgürlüğü Hakkının Geliştirilmesi ve Korunması Özel Raportörü Raporu*, (New York: UN, 2017), 8.

C. Bireylerin Haklarına Saygı Gösterilmesini Sağlamaya Yönelik Önlemler

Siber alanın büyük ölçüde internet iletişim özgürlüğünü, bilginin serbest akışını, düşünce ve ifade özgürlüğü hakkına saygıyı içerdiği düşünülse de,¹⁶¹ Devlet açısından esas olarak negatif yükümlülükler gerektirmekle birlikte, bireyleri üçüncü tarafların insan hakları ihlallerine karşı korumaya yönelik pozitif yükümlülükleri dışlamamaktadır. Son yıllarda, insan hakları andlaşma izleme organları Devletlerin siber alanda sahip olduğu çeşitli pozitif yükümlülükleri açıklığa kavuşturmuştur.¹⁶²

Devletin etkin kontrolü dışındaki alanlarda bireylerin haklarını korumak amacıyla alınan özel tedbirler, Devletin hem gerekli tedbirleri alma gücüne sahip olduğunu göstermektedir, hem de uluslararası hukuka uygun olan diplomatik, ekonomik, adli veya diğer tedbirleri alma yönündeki Devletin pozitif yükümlülüklerini içermektedir.¹⁶³ Gerekli özeni gösterme ölçütünün bir yansıması olarak, öngörülen tedbirler bağlama bağlıdır ve ülkesel Devletin etkin kontrolü dışındaki bir alanda insan haklarını koruma konusundaki sınırlı kabiliyetiyle orantılı olarak makul olmalıdır.¹⁶⁴ Çevrimiçi insan hakları karşısında hak ihlalleri ile ilgili en uygun tedbirler, çözüm yollarının sağlanması ve önleyici tedbirlerdir. Bir sonraki bölüm bu iki tedbiri inceleyecektir.

D. Çözüm Yollarının Sağlanması

Ülkesel Devlet, etkin kontrolünün bulunmadığı bölgede bulunan ihlal unsurlarından mağdur, fail veya bilgi ve iletişim teknolojisi altyapısına fiziksel erişime sahip olmadığından, adli ve soruşturma yetkileri hükümetin kontrolü altındaki alanla sınırlıdır. Çözüm sağlama yükümlülüğü, mağdurun Devlet yetkililerini durumunun ayrıntıları hakkında bilgilendirmesini ve alınan çeşitli hukuki ya da diplomatik önlemlerden haberdar edilmesini sağlamaktan ibaret

---

¹⁶¹ AİHM, KU v Finlandiya, Başvuru No 2872/02, 2 Aralık 2008, § 49.

¹⁶² AİHM, Féret v Belçika, Başvuru No 15615/07, 16 Temmuz 2009, § 72.

¹⁶³ Catan v Moldova ve Rusya, § 110.

¹⁶⁴ Mozer v Moldova Cumhuriyeti ve Rusya, § 216.

olmalıdır.¹⁶⁵ Dosyaların elektronik olarak gönderilmesine izin vermek, çözüm yolları hakkında bilgi sağlamak ve etkin kontrolü dışındaki bölgeden vatandaşlarla Skype ya da e-posta yoluyla iletişim kurmak gibi yollarla bireylerin uzaktan çözüm aramasına olanak sağlamak mümkün olabilir.¹⁶⁶ Benzer şekilde, evrensel andlaşma organları da Devletlerin kendi topraklarındaki tüm bölgelerde mağdurlar için ücretsiz yardım hatlarına erişimi garanti etmelerini tavsiye etmiştir.¹⁶⁷ Çözüm sağlama yükümlülüğüne uymanın bir başka yolu da, hükümetin kontrolündeki bölgede, fiili makamlar tarafından oluşturulanlara paralel olarak çalışan bir dizi yargı, soruşturma ve kamu hizmeti makamu oluşturmaktır.¹⁶⁸ Bu makamlar tarafından alınan kararların etkileri sadece çatışma bölgesinin dışında hissedilebilse de, bu makamlar vakaların uygun bir şekilde ülkesel Devletin otoritelerinin önüne getirilmesini sağlama işlevine sahiptir. Bu makamlar daha sonra belirli vakalara müdahale etmek için diplomatik ve hukuki adımları başlatabilirler.¹⁶⁹

Ülkesel Devletin, kendi etkin kontrolü dışındaki alanda işlenen siber suçları soruşturmayı taahhüt etmesi gerekmektedir.¹⁷⁰ Bölgeye erişimi engellenmiş olsa bile ülkesel devlet, örneğin insan hakları ihlallerinin mağdurları hakkında kapsamlı belgeler tutarak,¹⁷¹ sınırlı kabiliyetiyle orantılı tüm soruşturma prosedürlerini başlatmalıdır.¹⁷² Uzaktan soruşturma imkanı bulunduğundan bölgesel kontrolün ve kanıtlara yerinde erişimin olmaması, siber faaliyetler söz konusu olduğunda çevrimdışı insan hakları ihlallerine kıyasla daha az önemli bir engeldir. İlk soruşturma imkanı olarak, ülkesel Devletin yetkilileri kamuya açık

---

¹⁶⁵ Mozer v Moldova Cumhuriyeti ve Rusya, § 214.

¹⁶⁶ Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, *Ukrayna Özel Gözlem Misyonu, Adalete Erişim ve Ukrayna'daki Çatışma* (Helsinki: UN, 2015), 18.

¹⁶⁷ BM Çocuk Hakları Komitesi, *Sonuç Gözlemleri: Gürcistan* (Cenevre: UN, 2017), 24.

¹⁶⁸ Mozer v Moldova Cumhuriyeti ve Rusya, § 215.

¹⁶⁹ Mozer v Moldova Cumhuriyeti ve Rusya, § 215.

¹⁷⁰ AİHM, Draci v Moldova Cumhuriyeti ve Rusya, Başvuru No 5349/02, 17 Ekim 2017, § 61.

¹⁷¹ AİHM, Stomatii v Moldova Cumhuriyeti ve Rusya, Başvuru No 69528/10, 18 Eylül 2018, § 71.

¹⁷² Zorla Kaybedilmeler Komitesi, *Sonuç Gözlemleri: Irak* (Cenevre: UN, 2015), 23.

(açık kaynak) depolanmış bilgisayar verilerini izleyebilirler.¹⁷³ İkinci bir soruşturma yöntemi ise, ilgili verileri depolayan bilgi teknolojisinin bulunduğu üçüncü bir Devletten karşılıklı adli yardım talebinde bulunmaktır.¹⁷⁴ Ancak Birleşik Krallık veya ABD gibi en büyük siber hizmet sağlayıcılarına ev sahipliği yapan Devletler, dijital kanıtların paylaşılmasına nadiren izin vermektedir ve içerik verilerini yabancı hükümetlerle paylaşan şirketlere kısıtlamalar getirebilmektedirler.¹⁷⁵ Bununla birlikte, evrensel insan hakları izleme organları, genel olarak Devletlerden, özel olarak da Birleşik Krallık ve ABD'den belirli sınıraşan suçlarla mücadelede uluslararası iş birliğini güçlendirmelerini talep etmektedir.¹⁷⁶

Ülkesel kontrolün yokluğunda üçüncü bir soruşturma kanalı, Devletlerin başka bir Devlette depolanan bilgisayar verilerine o Devletten izin almaksızın erişme imkanınıdır. Bu durum, bir tarafın başka bir tarafın ülkesinde depolanmış bilgisayar verilerine, bu verileri söz konusu bilgisayar sistemi aracılığıyla tarafa ifşa etme konusunda hukuki yetkiye sahip olan kişinin hukuka uygun ve gönüllü rızasıyla erişmesine izin veren bazı siber suç sözleşmelerinde öngörülmektedir.¹⁷⁷ Ancak bu uygulama, mahremiyetin ve üçüncü Devletin egemenliğinin kısıtlanması nedeniyle oldukça tartışmalı olup, söz konusu siber suç sözleşmeleri sınırlı sayıda onaylanmıştır.¹⁷⁸ Dördüncü bir olası soruşturma kanalı da uluslararası kuruluşların, özellikle de INTERPOL, EUROPOL, Uluslararası Telekomünikasyon Birliği ve çevrimiçi çocuk cinsel istismarıyla mücadele eden

---

¹⁷³ Budapeşte Siber Suçlar Sözleşmesi, madde 32(a).

¹⁷⁴ Avrupa Konseyi Siber Suçlar Konvansiyon Komitesi, *Değerlendirme Raporu: Avrupa Birliği'nin Budapeşte Siber Suçlar Sözleşmesi'ne İlişkin Karşılıklı Adli Yardımlaşma Hükümleri* (Strazburg: Avrupa Konseyi, 2013), 6.

¹⁷⁵ David Fidler, "Cyberspace, Terrorism and International Law," *Journal of Conflict and Security Law* 21, no. 3 (2016): 490.

¹⁷⁶ BM Genel Kurulu İnsan Hakları Konseyi, *Karar 31/7, Çocuk Hakları: Bilgi ve İletişim Teknolojileri ve Çocuk Cinsel İstismarı* (New York: UN, 2016), 10. Özellikle işkence, insan kaçakçılığı, çocukların internet üzerinden cinsel istismarı ve yaşam hakkı ihlallerine dikkat çekilmektedir.

¹⁷⁷ Budapeşte Siber Suçlar Sözleşmesi, madde 32(b); Bilgi Teknolojisi Suçlarıyla Mücadeleye İlişkin Arap Sözleşmesi, madde 40(2).

¹⁷⁸ Ian Brown, Douwe Korff, "Foreign Surveillance: Law and Practice in a Global Digital Environment," *European Human Rights Law Review* 3, no. 1 (2014): 249.

uluslararası bir iş birliği olarak Sanal Küresel Görev Gücü gibi siber suçlara karşı bir program yürütenlerin yardımına başvurmalıdır.¹⁷⁹ Ayrıca uluslararası işbirliğinin ötesinde ülkesel Devlet, kişilerin fiziksel bütünlüğünü ilgilendiren suçlardan olan yaşam hakkı, işkence ve diğer insanlık dışı aşağılayıcı muamele veya ceza yasağı ile ilgili olarak fiili soruşturma makamlarıyla işbirliği aramakla yükümlüdür.¹⁸⁰ Bu göreve yönelik güçlü itirazlara rağmen, en azından Avrupa'da mevcut eşik budur. Daha az ciddi çevrimiçi insan hakları ihlalleri için, ülkesel Devletin fiili makamlarla iş birliği arayışına girmesi gerektiği iddia edilebilir.¹⁸¹ Somut soruşturma biçimlerinin seçimi bağlama göre değişkendir ancak Devlet mevcut tüm hukuki araçları kullanmalıdır.

Bu tedbirlerin gerekli özeni gösterme ölçütünden kaynaklandığı göz önünde bulundurulduğunda, bu ölçüt kapsamında gerekli özenin derecesi, ülkesel Devletin siber alan üzerinde sahip olduğu fiili kontrole, mevcut kaynaklarına, faili etkili bir şekilde etkileme kapasitesine ve zararın ağırlığına bağlıdır.¹⁸² Siber bağlamda ise, çevrimdışı ortamda ciddi insan hakları ihlallerinin yaşandığı ve devam etmekte olan bir silahlı çatışma sırasında, Ukrayna gibi ülkesel bir Devletin Doğu Ukrayna'da e-posta hacklendiği iddiasını soruşturma kapasitesine sahip olmayabileceği ancak internet üzerinden ırkçı nefret gibi ciddi ve büyük ölçekli insan hakları ihlallerine odaklanması gerektiği anlamına gelmektedir.¹⁸³ Aynı şekilde, Iraklı yetkililer sınırlı soruşturma kapasitelerini çeşitli büyük insan hakları ihlalleri arasında paylaşırken zorunda kaldıklarında, mağdurların fiziksel bütünlüğüne yönelik devam eden ihlallerle ilgili olduğu için

---

¹⁷⁹ AIHM, *Turturica ve Casian v Moldova Cumhuriyeti ve Rusya*, Başvuru No 28648/06 ve 18832/07, 30 Ağustos 2016, § 53.

¹⁸⁰ AIHM, *Güzelyurtlu ve Diğerleri v Kıbrıs ve Türkiye [BD]*, Başvuru No 36925/07, 29 Ocak 2019, § 237.

¹⁸¹ BM Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, *Sonuç Gözlemleri: Gürcistan* (Cenevre: UN, 2014), 13.

¹⁸² *Nikaragua'da ve Nikaragua'ya Karşı Askeri ve Paramiliter Faaliyetler (Nikaragua v ABD)*, Esas, Karar, [1986] ICJ Rep 14, §157.

¹⁸³ *İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi, Sonuç Gözlemleri: Ukrayna* (Cenevre: UN, 2016), 12.

kız çocuklarının internet üzerinden satışına¹⁸⁴ odaklanmaları, medya özgürlüğünün daha az ciddi ihlallerine zarar vermesi açısından meşrudur.

E. Önleyici Tedbirler

Devletlerin siber bağlamda hukuka aykırı fiilleri önlemeye yönelik uluslararası teamül hukuku yükümlülüğü olup olmadığı sorgulanmalıdır.¹⁸⁵ Uzmanların çoğunluğu, gerekli özeni gösterme ölçütünün Devletlere siber faaliyet ciddi olumsuz etkiler yaratmadan önce genel bir önleme yükümlülüğü oluşturmadığını belirtmektedirler. Ancak Devletlerin siber alanda devam eden hukuka aykırı eylemleri durdurması beklenmektedir.¹⁸⁶ Bununla birlikte, uluslararası insan hakları hukuku, siber alanda devam eden insan hakları ihlallerine tepki gösterme ve bunları bastırma göreviyle sınırlı olmayan özel önleme görevleri öngörmektedir. Aynı zamanda uluslararası insan hakları hukuku yönünden bir ihlalin gerçekleşeceğine yönelik makul gerekçeler var ise Devletler açısından, üçüncü taraflarca yapılan ihlalleri önlemek için etkili önlemler alınması beklenmektedir.¹⁸⁷

İnsan hakları izleme organları çeşitli andlaşma hükümlerini, topraklar üzerinde hükümet kontrolünün olduğu olağan durumlarda, çevrimiçi insan hakları ihlalleriyle mücadele etmek için önleyici tedbirler gerektirdiği şeklinde yorumlamıştır. Örneğin, taraf Devletlerin siber zorbalık olaylarını düzenli olarak izlemesi ve önlemesi, çocuk satışı, çocuk fuhuşu ve çocuk pornografisini önlemek amacıyla internet hizmet sağlayıcılarını belirlemesi gerekmektedir.¹⁸⁸ Çocukların korunmasına yönelik küresel standartları uygulamak için medya ile bilgi ve iletişim teknolojisi endüstrisi iş birliği yapmalıdır.¹⁸⁹ İstihbarat ile kolluk

---

¹⁸⁴ BM Çocuk Hakları Komitesi, *Sonuç Gözlemleri: Irak* (Cenevre: UN, 2015), 19.

¹⁸⁵ Erik Talbot Jensen, "Cyber Sovereignty: The Way Ahead," *Texas International Law Journal* 50, no. 2 (2015): 299.

¹⁸⁶ Eric Talbot Jensen, "A Cyber Duty of Due Diligence: Gentle Civilizer or Crude Destabilizer?," *Texas Law Review* 95, no. 7 (2017): 1573.

¹⁸⁷ Schmitt, *Siber Saldırılarına Uygulanabilir Uluslararası Hukuk Üzerine Tallinn Kılavuzu 2.0*, 198.

¹⁸⁸ BM Çocuk Hakları Komitesi, *Sonuç Gözlemleri: Birleşik Krallık* (Cenevre: UN, 2016), 49.

¹⁸⁹ BM Çocuk Hakları Komitesi, *Genel Yorum No 13* (Cenevre: UN, 2011), 43.

kuvvetleri tarafından ilgili bilgilerin toplanması ve analizi yoluyla, gelecekteki potansiyel terör saldırısı tehditlerini henüz gerçekleşmeden önce tespit etmek için etkili mekanizmalar kurulması tavsiye edilmektedir.¹⁹⁰ Genel kural ülkesel Devletin, etkileri hükümetin kontrolü altında olmayan alanları etkileyebileceği ölçüde, yetkisi dahilindeki tüm önlemleri alması gerektiğidir.

Çevrimiçi insan hakları ihlalleri düzenleyici araçlarla önlenmelidir.¹⁹¹ Örneğin, hükümetin kontrolündeki bölgede kabul edilen ve düzenleyici kapsamını tüm bölgeye genişleten ceza mevzuatı ile önleme sağlanabilir. Gerekçe, sadece hükümet kontrolündeki bölgede uygulanabilir olsa bile, yasanın önleyici etkisi önem kazanmaktadır. Örneğin, Devletlerin 15 yaşın altındaki çocukların internet üzerinden silahlı kuvvetlere veya silahlı gruplara alınmasını yasaklama ve kovuşturma yönündeki uluslararası teamül hukuku yükümlülüğü tüm topraklar için geçerlidir.¹⁹²

Devlet, hükümet kontrolündeki bölgede bulunan internet servis sağlayıcılarını veya çevrimiçi medya şirketlerini her zaman düzenleyebilir. İnsan hakları andlaşma organları, insan hakları ihlallerinin önlenmesi veya azaltılması amacıyla, suç teşkil eden materyalleri barındıran veya yayan internet hizmet sağlayıcılarının tespit edilmesini tavsiye etmektedir.¹⁹³ Söz konusu şirketler hükümetin kontrolü dışındaki alanlarda hizmet verdiği sürece bu yaklaşım etkili olacaktır. Örneğin Irak hükümeti, IŞİD'in kontrolündeki bölgelerde bulunan ve hükümetin kontrolündeki topraklarda yerleşik olan internet servis sağlayıcılarının davranışlarını düzenleyebilir. Irak hükümetinin ülkenin telekomünikasyon altyapısı üzerinde merkezi bir kontrolü olmadığından, bu tür düzenleyici tedbirler teröristlerin Suriye ve İran merkezli internet servis sağlayıcılarının hizmetlerini kullanarak iletişim kurmasını engelleyemez. Bu özel aktörlerle ilgili olarak gerekli önemin gösterilmesi, Irak'ın çabaları başarısız olsa bile komşularından hukuki

---

¹⁹⁰ BM İnsan Hakları Komitesi, *Terör Mağdurlarının İnsan Haklarının Güvence Altına Alınmasına İlişkin Çerçeve İlkeler* (Cenevre: UN, 2012), 21.

¹⁹¹ BM Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, *Sonuç Gözlemleri: İzlanda* (Cenevre: UN, 2016), 20.

¹⁹² Jean-Marie Henckaerts ve Louise Doswald-Beck, *Customary International Humanitarian Law, Vol 1: Rules* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 485.

¹⁹³ BM Çocuk Hakları Komitesi, *Sonuç Gözlemleri: Beyaz Rusya* (Cenevre: UN, 2011), 27.

yardım talep etmek gibi mevcut tüm yolları kullanması beklenebilir.¹⁹⁴ Ancak savaş ve işgal durumlarında, ülkesel Devletin artık internet hizmet sağlayıcıları üzerinde fiili düzenleme gücüne sahip olmadığı bir gerçektir. Dolayısıyla önleyici tedbirler, diplomatik protestolar ve uluslararası insan hakları kontrol mekanizmalarının ele geçirilmesiyle sınırlı kalabilir.

Devlet, belirli çevrimiçi insan hakları ihlallerini önlerken, çeşitli insan haklarının sınırlamaları arasında bir denge sağlamalıdır. Irkçı nefreti önlemek için çevrimiçi içeriğin kısıtlanması durumunda, ifade özgürlüğü ancak üç aşamalı test uygulanarak kısıtlanabilir. IŞİD'in kontrolü altındaki beş Irak vilayetinde internetin kapatılması örneğinde, Iraklı internet servis sağlayıcılarına, aşırılık yanlısı gruplarla bağlantılı kişilerin propaganda yapmak ve yabancı terörist savaşçı toplamak amacıyla belirli internet sitelerini ve sosyal medyayı kullanmalarını engelleme talimatı vermek hukuka uygun bir önleyici tedbir olabilirdi.

Belirtilen önlemler kapsamlı olmamakla birlikte insan hakları denetim organları, insan haklarının çevrimiçi ortamda korunması için ülkesel Devlet tarafından asgari bir çaba gösterilip gösterilmediğini doğrulayacaktır. Pozitif yükümlülüklerin eşiği gerekli özeni göstermeye uygun olarak, ülkesel Devletin üçüncü taraflarca hukuka aykırı fiillerin işlenmesini önlemek ve hafifletmek için gerçek bilgisine ve mevcut araçlarına bağlıdır. Eğer Devlet, kendi kontrolü dışındaki bir bölgede mağdura karşı işlenen çevrimiçi insan hakları ihlallerinden haberdar değilse, Devletin mağduru korumak için olumlu tedbirler alması beklenemez.¹⁹⁵

Devletin gerekli özeni gösterme kapasitesi ne kadar yüksekse, söz konusu vakada gerekli olan eylem standardı da o kadar yüksek olacaktır. Hukuki, siyasi, idari, teknolojik, askeri ve diplomatik araçlardan oluşan bu faktörlerin hiçbiri sadece Devletin söz konusu bölgede kaybettiği toprak kontrolüne bağlı değildir ancak uygulanabilir tedbirlerin kapsamı her zaman bağlama bağlıdır. Uygulanabilirlik diğerlerinin yanı sıra, ilgili Devletin teknik becerisine, elindeki bilgi ve mali kaynaklara, Devletin tedbir alma konusundaki kurumsal kapasitesine

---

¹⁹⁴ AİHM, *Soyma v Moldova Cumhuriyeti, Rusya ve Ukrayna*, Başvuru No 1203/05, § 38.

¹⁹⁵ AİHM, *Apcov v Moldova ve Rusya*, Başvuru No 13463/07, 30 Mayıs 2017, § 46.

ve hükümet kontrolündeki topraklarda bulunan siber altyapı üzerindeki kontrolünün kapsamına bağlıdır.¹⁹⁶

Bu kapasite büyük ölçüde tekniktir, genellikle sanal güç veya sanal kontrol olarak adlandırılır. Sanal güç iletişimi engelleme, saklama, analiz etme ve kullanma yeteneği olarak anlaşılır.¹⁹⁷ Hükümetlerin internet ve telekomünikasyon şirketleriyle gözetimi kolaylaştırabilecek çok farklı ilişkileri olabileceğinden, denizaltı kablolarına, internet ve telefon iletişiminin diğer taşıyıcılarına doğrudan erişim kapasiteleri farklı olabilir. Ancak sanal güç veya sanal kontrol, ülkesel Devletin durum tespiti yükümlülüğünü yerine getirme kapasitesini belirleyen tek faktör değildir. Devlet, modern teknik altyapıya sahip gelişmiş bir Devlet olmasa bile, örneğin faillere ihlali durdurmaları için baskı uygulamak veya onları yargulamak için hukuki veya diplomatik araçlara sahip olabilir. Önleyici, düzenleyici, soruşturma ve telafi tedbirlerinin birçoğu hükümetin kontrolündeki bölgelerde alınabilir ve bu gerçek, bölge üzerinde toprak kontrolünün olmamasının önemini azaltmaktadır.

SONUÇ

Ülkesel Devletin fiziksel alan üzerindeki kontrol eksikliği, bir yandan çevrimiçi insan hakları ihlalleriyle, diğer yandan da Devletin siber alan üzerindeki kısıtlı ancak mutlaka var olmayan kontrolüyle yakından ilişkilidir. Etkin toprak kontrolünün yokluğuna rağmen, Devlet hem toprak hem de siber alan üzerinde egemenliğini kullanma hakkına sahip olmaya devam etmektedir. Uluslararası insan hakları hukukunda egemenliğin sonucu, ülkesel Devletin varsayılan yargı yetkisidir. Uluslararası insan hakları hukukunda Devletin tüm ülkesi üzerinde yargı yetkisine sahip olduğuna dair tartışılmaz karene, yalnızca insan hakları anlaşmalarının amacı ve hedefi olan bölgesel düzeyde hukuki boşlukların ortadan kaldırılması, evrensel düzeyde evrensellik ile değil, aynı zamanda koruma sorumluluğu kavramı ile de uyumludur. Bu son teoriye göre, kendi

---

¹⁹⁶ Tahran'daki ABD Diplomatik ve Konsolosluk Personeli, Karar [1980] ICJ Rep 3, § 68.

¹⁹⁷ Peter Margulies, "Sovereignty and Cyber Attacks: Technology's Challenge to the Law of State Responsibility," *Melbourne Journal of International Law* 14, no. 2 (2013): 514.

topraklarında insan haklarını güvence altına almak ülkesel Devletin birincil sorumluluğudur.

Andlaşma izleme organları, ayrılıkçı bölgede internet egemenliğini yeniden tesis etmeye çalışan herhangi bir ülkesel Devletin siber alan üzerindeki kontrolünü yeniden tesis etmek için alması gereken çeşitli olumlu önlemleri tavsiye etmektedir. Ülkesel Devlet, soruşturma ve yargı yeteneklerini kullanmak, tüm ulusal topraklardaki Devlet dışı aktörleri düzenlemek ve çevrimiçi insan hakları ihlallerine tepki verirken uluslararası iş birliği aramakla yükümlüdür.

Teknolojik ilerlemenin bir sonucu olarak, ülkesel Devletin yargı yetkisi karinesi, bölgesel kontrolün yokluğunda bile Devletin insan hakları ihlalleri üzerindeki kontrolünün yeniden tesis edilmesini sağlayabileceği siber alan için de geçerlidir. Çoğu ülkesel Devletin hükümet kontrolündeki bölgelerde bazı bilgi ve telekomünikasyon altyapılarını muhafaza ettiği göz önüne alındığında, ülkesel Devletin etkin kontrolü dışındaki alanlar içinde yer alan siber alandaki insan haklarına gerekli özen ölçütünün uygulanması mümkündür. Sonuç olarak, ulusal mevzuat, siber güvenlik stratejileri, askeri kılavuzlar ve Tallinn Kılavuzu gibi doktriner yorumlar, Devletin, üzerinde etkin kontrolü olmasa bile, tüm toprakları üzerinde uluslararası insan hakları hukuku kapsamında yargı yetkisine sahip olduğunun varsayıldığını açıkça kabul etmelidir.

Gözden geçirilmiş bir Tallinn Kılavuzu, koruma yükümlülüğünü kavramsallaştırmak ve siber operasyonlar için geçerli olan genel ve özel rejimler arasında sistemik bir entegrasyon kurmak amacıyla uluslararası insan hakları hukuku bölümüne gerekli özen ölçütünü entegre etmelidir. Daha genel olarak Tallinn Kılavuzu, uluslararası insan hakları andlaşmalarından kaynaklanan yükümlülükleri, özellikle de evrensel olarak uygulananları daha fazla dikkate almalıdır.

Hakem Değerlendirmesi: Çift kör hakem.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek alıp almadığını belirtmemiştir.

Çıkar Çatışması: Yazar, bu çalışmada çıkar çatışması olmadığını bildirmiştir.

Etik Kurul Onayı: Yazar, bu çalışma için etik kurul onayı gerekip gerekmediğini belirtmemiştir.

Peer Review: Double peer-reviewed.

Financial Support: The author has not declared whether this work has received any financial support.

Conflict of Interest: The author has declared that there is no conflict of interest in this research.

Ethics Committee Approval: The author has not declared whether ethical committee approval is required for this research.

KAYNAKÇA

- Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu, Mohamed Abdullah Saleh Al-Asad v Cibuti Cumhuriyeti, Dava No 383/10, 12 Mayıs 2014.
- Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi, Ingabire Victoire Umuhosa v Ruanda Cumhuriyeti, Başvuru No 003/2014, Karar 24 Kasım 2017.
- AİHM, Al-Skeini ve Diğerleri v Birleşik Krallık, Başvuru No 55721/07, 7 Temmuz 2011.
- AİHM, Apcov v Moldova ve Rusya, Başvuru No 13463/07, 30 Mayıs 2017.
- AİHM, Assanidze v Gürcistan, Başvuru No 71503/01, 8 Nisan 2004.
- AİHM, Brannigan ve McBride v Birleşik Krallık, Başvuru No 14553/89, 23 Mayıs 1993.
- AİHM, Catan v Moldova ve Rusya, Başvuru No 43370/04, 19 Ekim 2012.
- AİHM, Delfi AS v Estonya [BD], Başvuru No 64569/09, 16 Temmuz 2015.
- AİHM, Demopoulos ve Diğerleri v Türkiye, Başvuru No 46113/99, 2010.
- AİHM, Draci v Moldova Cumhuriyeti ve Rusya, Başvuru No 5349/02, 17 Ekim 2017.
- AİHM, Féret v Belçika, Başvuru No 15615/07, 16 Temmuz 2009.
- AİHM, Gäfgen v Almanya, Başvuru No 22978/05, 1 Haziran 2010.
- AİHM, Güzelyurtlu ve Diğerleri v Kıbrıs ve Türkiye [BD], Başvuru No 36925/07, 29 Ocak 2019.
- AİHM, İlaşcu ve Diğerleri v Moldova ve Rusya, Başvuru No 48787/99, 8 Temmuz 2004.
- AİHM, Ivantoc ve Diğerleri v Moldova ve Rusya, Başvuru No 23687/05, 15 Kasım 2011.
- AİHM, Jankovskis v Litvanya, Başvuru No 21575/08, 17 Ocak 2017.
- AİHM, Kıbrıs v Türkiye, Başvuru No o 25781/94, 10 Mayıs 2001.
- AİHM, KU v Finlandiya, Başvuru No 2872/02, 2 Aralık 2008.
- AİHM, Loizidou v Türkiye, Başvuru No 15318/09, Esas, 18 Aralık 1996.
- AİHM, Mansur Pad ve Diğerleri v Türkiye, Başvuru No 60167/00, Kabul Edilebilirlik, 28 Temmuz 2007.

- AİHM, Mozer v Moldova Cumhuriyeti ve Rusya [BD], Başvuru No 11138/10, 23 Şubat 2016.
- AİHM, Öcalan v Türkiye [BD], Başvuru No 46221/99, 12 Mayıs 2005.
- AİHM, Paduret v Moldova Cumhuriyeti ve Rusya, Başvuru No 26626/11, 9 Mayıs 2017.
- AİHM, Sarkisyan v Azerbaycan, Başvuru No 40167/06, Kabul Edilebilirlik, 14 Aralık 2011.
- AİHM, Soyma v Moldova Cumhuriyeti, Rusya ve Ukrayna, Başvuru No 1203/05.
- AİHM, Stomatii v Moldova Cumhuriyeti ve Rusya, Başvuru No 69528/10, 18 Eylül 2018.
- AİHM, Szabó ve Vissy v Macaristan, Başvuru No 37138/14, 12 Ocak 2016.
- AİHM, Turturica ve Casian v Moldova Cumhuriyeti ve Rusya, Başvuru No 28648/06, 30 Ağustos 2016.
- AİHM, Vardanean v Moldova Cumhuriyeti ve Rusya, Başvuru No 22200/10, 30 Mayıs 2017.
- Aksar, Yusuf. *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk, Cilt I*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021.
- Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu. *İfade Özgürlüğü Özel Raportörü Raporu 2013*. Vaşington: AAİHK, 2013.
- Amerikalılar Arası Yargı Komitesi. *Amerikalılar Arası Yargı Komitesinin Genel Kurula Yıllık Raporu*. Rio de Janeiro: OAS, 2003.
- Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi (yürürlüğe girme 18 Temmuz 1978) 1144 UNTS 143.
- Arap İnsan Hakları Şartı (yürürlüğe girme 15 Mart 2008), (2005) 12 Uluslararası İnsan Hakları Raporları 893.
- Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı. *İfade Özgürlüğü ve Çatışma Durumlarına Verilen Yanıtlara İlişkin Ortak Deklarasyon*. Helsinki: UN, 2015.
- Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı. *Ukrayna Özel Gözlem Misyonu, Adalet Erişim ve Ukrayna'daki Çatışma*. Helsinki: UN, 2015.
- Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler Sözleşmesi (yürürlüğe girme 3 Eylül 1953) 213 UNTS 222.

- Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Uygulanamadığı Alanlar*. Strazburg: Hukuk İşleri ve İnsan Hakları Komitesi, 2003.
- Avrupa Konseyi Siber Suçlar Konvansiyon Komitesi. *Değerlendirme Raporu: Avrupa Birliği'nin Budapeşte Siber Suçlar Sözleşmesi'ne İlişkin Karşılıklı Adli Yardımlaşma Hükümleri*. Strazburg: Avrupa Konseyi, 2013.
- Avrupa Konseyi. *Tavsiye Kararı Bakanlar Komitesi'nin Üye Devletlere İnternet Kullanıcıları için İnsan Hakları Rehberi*. Strazburg: İnsan Hakları ve Hukukun Üstünlüğü Genel Müdürlüğü, 2014.
- Avrupa Konseyi. *Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi (yürürlüğe girme 1 Haziran 2007) CETS 196*.
- Baezner, Marie. *Cyber and Information Warfare in the Ukrainian Conflict*. Zürih: Center for Security Studies ETH Zürih, 2017.
- Barkham, Jason. "Information Warfare and International Law on the Use of Force." *New York University Journal of International Law and Politics* 57, no. 1 (2002): 57-113.
- BBC News. "Syria Cut off from the Internet." Erişim Tarihi, Eylül 22, 2023. <https://www.bbc.com/news/technology-20546302>.
- Bilgisayar Sistemleri Aracılığıyla İşlenen İrkçi ve Yabancı Düşmanı Nitelikteki Eylemlerin Cezalandırılmasına İlişkin Siber Suçlar Sözleşmesine Ek Protokol (yürürlüğe girme 1 Mart 2006) ETS 189.
- Blaker, Lisa. "The Islamic State's Use of Online Social Media." *Military Cyber Affairs* 1, no. 1 (2016): 1-10.
- Blog of the European Journal of International Law*. "EJIL: Talk!, Ukraine v. Russian Federation in Light of Ilasçu: Two Short Points." Erişim Tarihi, Eylül 23, 2023. <https://www.ejiltalk.org/ukraine-v-russian-federation-in-light-of-ilascu-two-short-points> .
- BM Çocuk Hakları Komitesi. *Genel Yorum No 13*. Cenevre: UN, 2011.
- BM Çocuk Hakları Komitesi. *Sonuç Gözlemleri: Belarus*. Cenevre: UN, 2011.
- BM Çocuk Hakları Komitesi. *Sonuç Gözlemleri: Birleşik Krallık*. Cenevre: UN, 2016.
- BM Çocuk Hakları Komitesi. *Sonuç Gözlemleri: Gürcistan*. Cenevre: UN, 2017.
- BM Çocuk Hakları Komitesi. *Sonuç Gözlemleri: Irak*. Cenevre: UN, 2015.

- BM Genel Kurulu İnsan Hakları Konseyi. *Dijital Çağda Mahremiyet Hakkı*. New York: UN, 2014.
- BM Genel Kurulu İnsan Hakları Konseyi. *Düşünce ve İfade Özgürlüğü Hakkının Geliştirilmesi ve Korunması Özel Raportörünün Raporu*. New York: UN, 2017.
- BM Genel Kurulu İnsan Hakları Konseyi. *Düşünce ve İfade Özgürlüğü Hakkının Geliştirilmesi ve Korunması Özel Raportörünün Raporu*. New York: UN, 2011.
- BM Genel Kurulu İnsan Hakları Konseyi. *Geçici Olarak İşgal Edilen Kırım Özerk Cumhuriyeti ve Sivastopol Şehrinde Ukrayna İnsan Hakları Durumu*. New York: UN, 2017.
- BM Genel Kurulu İnsan Hakları Konseyi. *İnternette İnsan Haklarının Geliştirilmesi, Korunması ve Kullanılması*. New York: UN, 2012.
- BM Genel Kurulu İnsan Hakları Konseyi. *İnternette İnsan Haklarının Geliştirilmesi, Korunması ve Kullanılması*. New York: UN, 2016.
- BM Genel Kurulu İnsan Hakları Konseyi. *Karar 31/7, Çocuk Hakları: Bilgi ve İletişim Teknolojileri ve Çocukların Cinsel İstismarı*. New York: UN, 2016.
- BM Genel Kurulu İnsan Hakları Konseyi. *Suriye Arap Cumhuriyeti Araştırma Komisyonu, Yok Etmeye Geldiler: IŞİD'in Ezidilere Karşı İşlediği Suçlar*. New York: UN, 2016.
- BM Genel Kurulu İnsan Hakları Konseyi. *Suriye Arap Cumhuriyeti Bağımsız Uluslararası Soruşturma Komisyonu Raporu*. New York: UN, 2018.
- BM Genel Kurulu İnsan Hakları Konseyi. *Terörle Mücadele Sırasında İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması ve Geliştirilmesi Özel Raportörünün Raporu*. New York: UN, 2014.
- BM Güvenlik Konseyi. *Suriye Arap Cumhuriyeti Bağımsız Uluslararası Soruşturma Komisyonu Raporu*. New York: UN, 2015.
- BM İnsan Hakları Komitesi. *Genel Yorum No 29: Olağanüstü Haller*. Cenevre: UN, 2001.
- BM İnsan Hakları Komitesi. *Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin Yaşam Hakkına ilişkin 6. Maddesi Hakkında 36 No'lu Genel Yorum*. Cenevre: UN, 2018.
- BM İnsan Hakları Komitesi. *Sergio Euben Lopez Burgos v Uruguay, Bildirim No R.12/52, 29 Temmuz 1981 tarihli görüşler*.

- BM İnsan Hakları Komitesi. *Sonuç Gözlemleri: Moldova Cumhuriyeti*. Cenevre: UN, 2009.
- BM İnsan Hakları Komitesi. *Sonuç Gözlemleri: Rusya Federasyonu*. Cenevre: UN, 2015.
- BM İnsan Hakları Komitesi. *Terörizm Mağdurlarının İnsan Haklarının Güvence Altına Alınmasına İlişkin Çerçeve İlkeler*. Cenevre: UN, 2012.
- BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği. *Ukrayna'da Geçici Olarak İşgal Edilen Kırım Özerk Cumhuriyeti ve Sivastopol Şehrinde İnsan Hakları Durumuna İlişkin Rapor*. Vaşington: UN, 2018.
- BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği. *Ukrayna'da İnsan Hakları Durumuna İlişkin Rapor*. Vaşington: UN, 2014.
- BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği. *Ukrayna'da İnsan Hakları Durumuna İlişkin Rapor*. Vaşington: UN, 2015.
- BM Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi. *Çatışmaların Önlenmesi, Çatışma ve Çatışma Sonrası Durumlarda Kadınlara İlişkin 30 No'lu Genel Tavsiye Kararı*. Cenevre: UN, 2013.
- BM Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi. *Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi Madde 2 Kapsamında Taraf Devletlerin Temel Yükümlülüklerine İlişkin 28 No'lu Genel Tavsiye Kararı*. Cenevre: UN, 2010.
- BM Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi. *Sonuç Gözlemleri: Gürcistan*. Cenevre: UN, 2014.
- BM Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi. *Sonuç Gözlemleri: İzlanda*. Cenevre: UN, 2016.
- Brown, Ian, Douwe Korff. "Foreign Surveillance: Law and Practice in a Global Digital Environment." *European Human Rights Law Review* 3, no. 1 (2014): 243-251.
- Buchan, Russell. "Cyberspace, Non-State Actors and the Obligation to Prevent Transboundary Harm." *Journal of Conflict and Security Law* 21, no. 3 (2016): 429-453.
- Cerone, John. "Human Dignity in the Line of Fire: The Application of International Human Rights Law during Armed Conflict, Occupation, and Peace Operations.", *Vanderbilt Journal of Transnational Law* 39, no. 5 (2006): 1447-1510.

- Clapham, Andrew. *Human Rights Obligations of Non-State Actors*. Oxford: Oxford University Press, 2006.
- Cullen, Anthony, Steven Wheatley. "The Human Rights of Individuals in De Facto Regimes under the European Convention on Human Rights." *Human Rights Law Review* 13, no. 4 (2013): 691-728.
- Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisine İlişkin İhtiyari Protokol (yürürlüğe girme 18 Ocak 2002) 2171 UNTS 227.
- De Schutter, Olivier. "Commentary to the Maastricht Principles on Extraterritorial Obligations of States in the Area of Economic, Social and Cultural Rights." *Human Rights Quarterly* 34, no. 4 (2012): 1084-1169.
- Dinstein, Yoram. *The International Law of Belligerent Occupation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- Fidler, David. "Cyberspace, Terrorism and International Law." *Journal of Conflict and Security Law* 21, no. 3 (2016): 475-493.
- Fortin, Katharine. *The Accountability of Armed Groups under Human Rights Law*. Oxford: Oxford University Press, 2017.
- Franzese, Patrick. "Sovereignty in Cyberspace: Can It Exist?." *Air Force Law Review* 64, S.1 (2009): 1-33.
- Freedom House. *Freedom in the World 2021: Transnistria*. Vaşington: Rowman & Littlefield, 2021.
- Freedom House. *Freedom on the Net 2016: Syria*. Vaşington: Rowman & Littlefield, 2016.
- Gillespie, Alisdair. *Cybercrime Key Issues and Debates*. Londra: Routledge, 2019.
- Gondek, Michal. "Extraterritorial Application of the European Convention on Human Rights: Territorial Focus in the Age of Globalization?." *Netherlands International Law Review* 52, no. 3 (2005): 349-387.
- Gross, Oren. "Cyber Responsibility to Protect: Legal Obligations of States Directly Affected by Cyber-Incidents." *Cornell International Law Journal* 48, no. 3 (2015): 481-511.
- Heinegg, Wolff. "Territorial Sovereignty and Neutrality in Cyberspace." *International Law Studies* 89, no. 1 (2013): 122-156.

- Henckaerts, Jean-Marie ve Louise, Doswald-Beck. *Customary International Humanitarian Law, Vol 1: Rules*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- Henckaerts, Jean-Marie, Cornelius Wiesener. "Human Rights Obligations of Non-State Armed Groups: An Assessment Based on Recent Practice." İç. *International Humanitarian Law and Non-State Actors Debates, Law and Practice*, editör Ezequiel Heffes, Marcos Kotlik, Manuel Ventura, 195-227. Berlin: Springer, 2020.
- Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (yürürlüğe girme 4 Ocak 1969) 660 UNTS 195.
- International Law Commission. *Yearbook of the International Law Commission*. New York: UN, 2006.
- Irak Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi. *Genel Tavsiye No 35: Irkçı Nefret Söylemiyle Mücadele*. Cenevre: UN, 2013.
- Irak Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi. *Sonuç Gözlemleri: Almanya*. Cenevre: UN, 2015.
- Irak Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi. *Sonuç Gözlemleri: Ukrayna*. Cenevre: UN, 2016.
- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, UNGA Res 217A(III), 10 Aralık 1948, UN Doc A/810 (1948).
- İşgal Altındaki Filistin Topraklarında Duvar İnşa Edilmesinin Hukuki Sonuçları, Danışma Görüşü [2004] ICJ Rep 179.
- Jensen, Eric. "A Cyber Duty of Due Diligence: Gentle Civilizer or Crude Destabilizer?." *Texas Law Review* 95, no. 7 (2017): 1555-1577.
- Jensen, Erik. "Cyber Sovereignty: The Way Ahead." *Texas International Law Journal* 50, no. 2 (2015): 275-305.
- Johnson, David ve David Post. "Law and Borders: The Rise of Law in Cyberspace." *Stanford Law Review* 48, no. 5 (1996): 1367-1402.
- Kara Harbinin Kanunları ve Adetleri hakkında (IV) sayılı Sözleşme ve Sözleşmeye Ek Kara Harbinin Kanunları ve Adetlerine İlişkin Düzenlemeler, Martens New Compendium (ser 3) 461 (yürürlüğe girme 26 Ocak 1910).
- Kelsen, Hans. *General Theory of Law and State*. New York: Russell & Russell, 1961.

- Kohl, Uta. "Defamation on the Internet: Nice Decision, Shame about the Reasoning: Dow Jones & Co Inc v Gutnick." *The International and Comparative Law Quarterly* 52, no. 4 (2003): 1049-1058.
- Kongo Topraklarında Silahlı Faaliyetler, Kongo Demokratik Cumhuriyeti v Uganda, Karar, [2005] ICJ Rep 306.
- Korfu Kanalı Davası (Birleşik Krallık v Arnavutluk) (Esas) [1949] ICJ Rep 4.
- Kreijen, Gerard. *State Failure Sovereignty and Effectiveness: Legal Lessons from the Decolonization of Sub-Saharan Africa*. Lahey: Martinus Nijhoff, 2004.
- Kulesza, Joanna. *International Internet Law*. Londra: Routledge, 2012.
- Les Cahiers de la Revue Défense Nationale. *Cyber-Attacks Prevention-Reactions: The Role of States and Private Actors*. Paris: Committee for National Defence Studies, 2017.
- Maatta, Victoria. "ISIL as Salesmen? The Roles of Due Diligence and the Good Faith Purchaser in Illicit Artifact Trafficking from the ISIL Insurgency." *Journal of National Security Law & Policy* 13, no. 1 (2017): 181-209.
- Macak, Kubo. "From Cyber Norms to Cyber Rules: Re-Engaging States as Law-Makers." *Leiden Journal of International Law* 30, no. 4 (2017): 877-899.
- Margulies, Peter. "Sovereignty and Cyber Attacks: Technology's Challenge to the Law of State Responsibility." *Melbourne Journal of International Law* 14, no. 2 (2013): 497-519.
- Margulies, Peter. "Surveillance by Algorithm: The NSA, Computerized Intelligence Collection, and Human Rights." *Florida Law Review* 68, no. 4 (2017): 1045-1117.
- Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (yürürlüğe girme 23 Mart 1976) 999 UNTS 171.
- Milanovic, Marko, Tatjana Papic. "The Applicability of the ECHR in Contested Territories." *International and Comparative Law Quarterly* 67, no. 4 (2018): 779-800.
- Milanovic, Marko. *Extraterritorial Application of Human Rights Treaties: Law Principles and Policy*. Oxford: Oxford University Press, 2011.
- Mueller, Milton. "Against Sovereignty in Cyberspace." *International Studies Review* 22, no. 4 (2020): 779-801.

- Murray, Daragh. *Human Rights Obligations of Non-State Armed Groups*. Oxford: Hart, 2016.
- Nikaragua'da ve Nikaragua'ya Karşı Askeri ve Paramiliter Faaliyetler (Nikaragua v ABD), Esaslar, Karar, [1986] ICJ Rep 14.
- Palmas Adası Davası (Amerika Birleşik Devletleri v Hollanda) (1928) Uluslararası Hakem Kararları Raporları (RIAA), Cilt II.
- Rona, Gabor ve Lauren Aarons. "State Responsibility to Respect, Protect and Fulfill Human Rights Obligations in Cyberspace." *Journal of National Security Law and Policy* 8, no. 3 (2016): 503-530.
- S.S. Lotus (Fransa v. Türkiye), 1927 P.C.I.J. (ser. A) No. 10 (Eylül. 7).
- Saul, Matthew. "Internationally Administered Territories." İç. *The Practice of Shared Responsibility in International Law*, editör André Nollkaemper, Ilias Plakocefalos, 15-39. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.
- Schmitt, Michael. *Siber Saldırılarına Uygulanabilir Uluslararası Hukuk Üzerine Tallinn Kılavuzu 2.0*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.
- Schultz, Thomas. "Carving up the Internet: Jurisdiction, Legal Orders, and the Private/Public International Law Interface." *European Journal of International Law* 19, no. 4 (2008): 799-839.
- Silicon Technology Powering Business. "Iraq Orders Internet Shutdown In Five Provinces." Erişim Tarihi, Eylül 23, 2023. <https://www.silicon.co.uk/workspace/iraq-internet-147442>.
- Slane, Andrea. "Tales, Techs, and Territories: Private International Law, Globalization, and the Legal Construction of Borderlessness on the Internet." *Law and Contemporary Problems* 71, no. 3 (2008): 129-151.
- Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nin Uygulanması (Bosna Hersek-Sırbistan ve Karadağ) (Esas) [2007] ICJ Rep 43.
- Strate, Lance. "The Varieties of Cyberspace: Problems in Definition and Delimitation." *Western Journal of Communication* 63, no. 3 (1999): 382-412.
- Tahran'daki ABD Diplomatik ve Konsolosluk Personeli, Karar [1980] ICJ Rep 3.
- Trail Smelter Davası (ABD, Kanada) (1938, 1941) III UNRIIA 1965.

- Tsagourias, Nicholas. "Non-State Actors, Ungoverned Spaces and International Responsibility for Cyber Acts." *Journal of Conflict and Security Law* 21, no. 3 (2016): 455-474.
- Tsagourias, Nicholas. "The Legal Status of Cyberspace." İç. *Research Handbook on International Law and Cyberspace*, editör Nicholas Tsagourias ve Russell Buchan, 9-32. Cheltenham: Edward Elgar, 2015.
- Uluslararası Radyotelgraf Sözleşmesi (Londra, 5 Temmuz 1912), (1913) 10 Treaty Series 139-217.
- Uruguay Nehri üzerindeki Selüloz Fabrikaları (Arjantin v Uruguay) (Esaslar) [2010] ICJ Rep 14.
- Van Dyke, Vernon. "The Responsibility of States for International Propaganda." *American Journal of International Law* 34, no. 1 (1940): 58-73.
- Velásquez Rodríguez v Honduras Davası (Esas) (1988) Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, Karar 29 Temmuz 1988, (Ser C) No 4.
- Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi (yürürlüğe girme 27 Ocak 1980) 1155 UNTS 331.
- Wilde, Ralph. "The Extraterritorial Application of International Human Rights Law on Civil and Political Rights." İç. *Routledge Handbook of International Human Rights Law*, editör Scott Sheeran ve Sir Nigel Rodley, 635-661. Londra: Routledge, 2013.
- Wu, Timothy. "Cyberspace Sovereignty: The Internet and the International System Notes." *Harvard Journal of Law and Technology* 10, no. 3 (1996): 647-666.
- Yannis, Alexandros. "The Concept of Suspended Sovereignty in International Law and Its Implications in International Politics." *European Journal of International Law* 13, no. 5 (2002): 1037-152.
- Zorla Kaybedilmeler Komitesi. *Sonuç Gözlemleri: Irak* Cenevre: UN, 2015.